

SJEĆANJA

GRAČANIČKI GLASNIK
časopis za kulturnu historijuBroj 53
Godina XXVII
Maj, 2022.
[str. 143-190]

© Monos 2022

Sjećanja na period organizacije otpora i odbrane od velikosrpske agresije (1992. godine)

Pukovnik Ibrahim Nurkić

Njegov životni put je započeo u Škahovici, gdje je rođen 5. juna 1957. godine. Po završetku zanata, radni vijek je započeo kao i mnogi drugi ljudi iz ovog kraja: izvan naše republike, tačnije u Sloveniji. Nakon izvjesnog vremena kao kvalifikovani bravar, 1974. godine, prešao je na rad u Rudarsko-metalurški kombinat Zenica. Iz Zenice je otišao na odsluženje vojnog roka u Jugoslovenskoj narodnoj armiji (JNA), gdje je završio Školu rezervnih oficira u Bileći. Nakon odsluženja vojnog roka, vratio se na svoje radno mjesto u RMK Zenica, gdje se nije dugo zadržao. Kao rezervnom oficiru, 1978. godine, ponuđeno mu je radno mjesto u Sekretarijatu za narodnu odbranu (SNO) općine Gračanica. Tu je radio do 1984. godine, kada je izabran za predsjednika općinske organizacije Saveza socijalističke omladine. Nakon isteka mandata, godinu dana proveo je na dužnosti direktora Omladinske zadruge, inače prve takve zadruge u Bosni i Hercegovini. Iza toga, prelazi na rad u Opštinski štab Teritorijalne odbrane Gračanica (OpŠTO), na mjesto pomoćnika komandanta za organizacijsko-mobilizacijske poslove. Tu je radio od 1986. do kraja 1991. godine, kada je prešao u Opštinski štab Civilne zaštite Gračanica na poslove operativca, odnosno referenta za obuku.

U međuvremenu, upisao je i završio studij na Pedagoškoj akademiji u Tuzli, a potom i na Fakultetu političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu (smjer Obrana i sigurnost). Na istom tom fakultetu sam, mnogo godina kasnije, stekao je i zvanje magistra.

U aprilu 1992. godine, s početkom oružane agresije na našu zemlju, na prijedlog tadašnjeg rukovodstva općine Gračanica imenovan je na dužnost komandanta Opštinskog štaba Teritorijalne odbrane Gračanica. Na toj dužnosti proveo je prvih mjesec

dana našeg vojnog organizovanja, odnosno izrastanja formacija i struktura Teritorijalne odbrane RBiH. Od sredine maja iste godine, po povratku Osmara Puškara na čelo gračaničke Teritorijalne odbrane, bio je načelnik štaba – najprije OpŠTO Gračanica, zatim Taktičke grupe 2, a potom Operativne grupe 2 Gračanica (u sastavu 2. korpusa Armije RBiH). Sa reorganizacijom Armije R BiH i formiranjem 22. divizije (mart 1995.) postavljen je za pomoćnika komandanta za logistiku te divizije.

Vojnu službu je, po završetku rata, napustio u činu pukovnika. Vratio se, potom, na svoje staro radno mjesto, u nekadašnjem Sekretarijatu – a tada Odjelu Ministarstva odbrane F BiH, gdje ostaje do penzionisanja.

PRVE NAZNAKE “DA SE NEŠTO SPREMA”...

Sjećajući se razdoblja svoje mladosti, dakle perioda socijalizma, istakao bih da spadam među ljude koji to vrijeme jako cijene. Taj sistem jeste imao svojih manjkavosti, ali još uvijek držim da je to bilo doba istinske ravnopravnosti. Ja kao mlad čovjek, kvalifikovani bravar iz porodice jednog zemljoradnika (povremeno i zidara), završavam Pedagošku akademiju, a potom i fakultet... Spakujem, tako, kofer i idem u Zagreb, nikoga ne poznajem, ali pronađem tamo nekog našeg radnika, upišem fakultet i uspješno završim, bez ikakvih problema ili prepreka... Sve to su, bar kada se radi o mojim ličnim iskustvima, znakoviti pokazatelji. Ali takva iskustva su narušena izbijanjem one poznate predratne krize, obilježene snažnim jačanjem nacionalizma. Srpski nacionalizam je bio najopasniji, kreiran od Srpske akademije nauka i umetnosti – nacionalizam koji je za cilj imao stvaranje države u kojoj će živjeti svi Srbi, dakle države koja će odražavati isključivo nacionalne težnje i želje jednoga naroda, bez imalo ob-

zira na volju, težnje i želje drugih naroda s kojima je zajedno živio na istome geopolitičkom prostoru. Sve to je potaknulo jačanje nacionalizma i u drugim republikama, iako se, barem u početku, to najmanje osjećalo u Makedoniji i našoj Bosni i Hercegovini.

U tom vremenu, radeći u Teritorijalnoj odbrani, dešavale su se neke stvari kojima smo tek kasnije shvatili pravi smisao. Recimo, smanjenje sastava Teritorijalne odbrane i njenih vojnih efektivna, odnosno ukiđanje i rasformiranje određenih jedinica (u našem slučaju rejonskih štabova, te štabova mjesnih zajednica). Nedugo iza toga, dolazi i do razoružavanja Teritorijalne odbrane Bosne i Hercegovine. Najprije se izuzimaju “viškovi naoružanja”, radi “sigurnijeg čuvanja” u magacinima JNA, a zatim se oduzima i preostalo naoružanje TO SR BiH (koje je, podsjećam čitaoce, kupljeno sredstvima samih građana, odnosno općina i preduzeća). Taj proces je okončan u oktobru 1990. godine, a saglasnost za to je dalo i tadašnje republiko predsjedništvo na čelu sa dr. Obradom Pilićkom. Nakon toga smo se mi, uposlenici OpŠTO Gračanica, razoružani, osjećali potpuno nemoćnim.

Još prije toga, bio sam na većini tadašnjih vojnih vježbi i već tada su neke stvari bile sumnjive. Tako, na primjer, na vježbi ja kao *crveni* (što će reći: naše snage) napadam s Ozrena radi zauzimanja položaja *plavih* (neprijateljske snage), koje su bile raspoređene na prostoru Gračanice. Kasnije, tokom rata, u izvođenju borbenih dejstava velikosrpskog agresora, puno tih detalja sa nekadašnjih vježbi se poklapalo. Ubijeđen sam da smo još tada, krajem 80-ih godina prošlog vijeka, u planovima tadašnjih vojnih vježbi, ustvari, imali prikrivene planove agresije na određena područja (ona naseljena nesrpskim življem).¹

¹ Kad imate razrađene planove napada na određena područja, relativno je lahko izraditi okvirne planove za cjelokupan prostor Bosne i Hercegovine – kakav je, recimo, bio i zloglasni plan stvaranja velike Srbije pod nazivom “Ram” (što će reći: *okvir*), koji je “procurio” u javnost negdje krajem ljeta 1991. godine.

Kasnije, uoči ili s početka agresije na našu zemlju, pronašli smo i neke dokumente koji su govorili o planiranju tadašnjeg rukovodstva JNA za osvajanje Doboja, Gračanice i Gradačca – snagama s prostora Ozrena i Trebave. Nađena je, sjećam se, i skica razrade već pripremljenog plana s oznakom “Topola ‘87”, izrađena u selu Tolisa, gdje su na priručnoj karti ucrtani pravci napada i napredovanja pojedinih jedinica u okupaciji sjeveroistočne Bosne.² Također, poznat je i plan pod nazivom “Drina”, koji je izrađen početkom 1992. godine u komandi JNA u Tuzli, a koji se znatnim dijelom podudara s ranijim planovima naoko bezazlenih vojnih vježbi.³

PREDRATNI VIŠESTRANAČKI IZBORI

Od početka 1990. godine nastupa razdoblje političkog pluralizma – u tom vremenu, jedno novo iskustvo za tadašnje generacije na ovim prostorima. Iako sam bio član Saveza komunista, smatrao sam da je politički pluralizam sam po sebi dobra stvar, jer građanima uvijek treba omogućiti izbor između više kandidata, pa i više partija: da biraju onoga ko im u tom trenutku izgleda najbolji. Sjećam se jednoga izjašnjavanja u okviru Saveza komunista – da li da se u Gračanici dozvoli višepartijski sistem i dopusti pluralistički razvoj društvene svijesti. Iako se o tome nije ni odlučivalo na lokalnom planu, ipak smo o tome raspravljali. Među prvima sam se, tada, izjasnio za politički pluralizam i o tome sam afirmativno govorio. Iskreno, nisam tada vjerovao da će naposljetku pobijediti nacionalni koncept političkog organizovanja, u kome su se predstavnici nacionalnih stranaka (za nas, tada, svi skupa: “nacionalisti”) prividno udružili, pa čak i “vezali za stave”, sve da pobijede vladajuće komuniste...

A kasnije će biti dovoljna samo jedna iskrica da dođe do onoga što se zbilo.

No, Savez komunista je faktički već bio u raspadu. U tom periodu sam, neko vrijeme, bio član izbornog štaba ove partije i, po mom sudu, predizborna kampanja se spremala neznalački. Ponovo su se nametala mišljenja, nismo imali odgovor koji bi ponudio nešto novo narodu, koji bi uvjerio narod da se mi komunisti reformišemo, zapravo – da smo sastavni dio tog naroda... U takvim okolnostima, odlučio sam napustiti članstvo Saveza komunista. Prešao sam u Liberalnu stranku, koja se formirala od ranijeg Saveza socijalističke omladine.

Na prvim višestranačkim izborima na listi Liberala (koji su na općini Gračanica nastupali u koaliciji sa Savezom reformskih snaga Ante Markovića) izabran sam i za odbornika u Skupštini opštine Gračanica. U tom svojstvu sudjelovao sam i u mnogim tada bitnim aktivnostima, a bio sam i sekretar spomenute koalicije. Između ostalog, susretao sam se sa mnogim ljudima iz drugih političkih stranaka, koji su, kako se to kaže, “operativno radili”. Razgovarali smo, mijenjali smo iskustva, nismo bili nimalo u lošim odnosima...

Kao što je poznato s bošnjačkom većinom, kao i u Bosni i Hercegovini uopće, ostvarila Stranka demokratske akcije (SDA). U naseljima sa srpskom većinom apsolutnu pobjedu je ostvarila Srpska demokratska stranka (SDS). Te dvije stranke su u Gračanici formirale lokalnu vlast. Inače, lično nisam imao negativnih iskustava s predstavnicima SDA, niti je bilo nekog revanšizma. Istina, kod jednog manjeg broja ljudi iz ove stranke, koji su valjda očekivali da se svi mi Bošnjaci trebamo politički homogenizirati, što će reći – postati članovi SDA, osjećala se izvjesna odbojnost. No, ja sam nastavio normalno obavljati svoj

2 Fotokopija te skice danas se čuva u Spomen-sobi odbrane Gračanice (Zavičajna muzejska zbirka – J.U. Bosanski kulturni centar Gračanica). O planu je pisao Omer Delić, u knjizi “Otpor agresiji s Ozrena” (1999.).

3 O planu “Drina” pisao je Osman Puškar – u “Gračaničkom glasniku” još 1996. godine (u broju 2), a kasnije i u svojoj knjizi “Mir je najbolji” (Gračanica, 2011). O planu opširno piše i general Vahid Karavelić, u knjizi “Agresija na Bosnu i Hercegovinu – sjeveroistočna Bosna 1991-1992.-” (Sarajevo, 2004.).

posao, bez obzira na svoja politička uvjerenja i opredjeljenje.

PRIBLIŽAVANJE RATA

U ljeto 1991. godine rasplamsao se rat u sušjednoj Hrvatskoj. Odjeci silnih granatiranja sjeverno od rijeke Save čuli su se i u našim selima, izazivajući zabrinutost, tjeskobu i strah među narodom.

Meni je – više vojniku nego civilu po profesiji – taj rat teško padao, još teže kako sam shvatao da će se neminovno prenijeti i na prostore Bosne i Hercegovine. Bilo je više pokazatelja za to.

Sve do početka rata nisam prekidao kolegijske, pa i prijateljske odnose sa nekoliko lica srpske nacionalnosti, koji su imali neposredan, blizak odnos sa komandantima JNA iz našeg okruženja. Kada bismo pričali kada bismo analizirali tadašnju situaciju, ti ljudi su meni tvrdili da će rata biti i kod nas, naime – *“čim olista, ovdje je rat”*.

U međuvremenu, JNA je nametanjem saveznog zakona nezakonito preuzela poslove mobilizacije, uprkos protivljenju rukovodstva Bosne i Hercegovine. U pokušaju da mobilise ljudstvo za svoje operacije u Hrvatskoj, nasilno je oduzimala evidencije vojnih obveznika iz općinskih sekretarijata za narodnu odbranu. Tako je u noći s 30. na 31. avgust 1991. pod prijetnjom oružjem izuzeta vojna evidencija iz Sekretarijata za narodnu odbranu u Gračanici. Poslije ovog događaja pojačao se strah u bošnjačkom dijelu naroda od prisilne mobilizacije u JNA i upućivanja na hrvatsko ratište.

Na mobilizaciju su se, međutim, odazivali Srbi. Neki od njih su od samog početka kao dobrovoljci išli na hrvatsko ratište, posebno na Vukovar. Krajem 1991. i početkom 1992. godine na prostoru Ozrena već su postojala formirana dva odreda od dobrovoljaca i rezervista JNA. Komandanti su bili ljudi koje sam poznao, jedan od njih je bio bivši komandant bataljona TO, u kome sam ja bio zamjenik komandanta. Ti ljudi su iskreno

govorili o svemu, a mnogima od njih je tada teško padala činjenica da veći broj vojnika u tim jedinicama dolazi s četničkim obilježjima, kokardama i bradama. Nisu bili nimalo oduševljeni, ali su govorili – šta mi tu možemo...

Također, krajem 1991. i početkom 1992. godine JNA je masovno naoružavala stanovnike mjesnih zajednica u kojima je živio isključivo srpski živalj. O tome sam imao i neka neposredna saznanja, a kasnije, nakon prelaska u Opštinski štab Civilne zaštite – i konkretne potvrde. Sjećam se jednog slučaja kada je, negdje u januaru 1992. godine, u Štab došao čovjek iz Gornje Lohinje i upitao me zašto on još nije dobio oružje, poput drugih. S obzirom da smo tada vršili stručnu obuku civilne zaštite stanovništva i da smo imali namjeru tu obuku izvesti i u Gornjoj Lohinji, taj čovjek je valjda imao povjerenje u ovu instituciju koja je imala i određene odnose sa JNA, pa zato nam se i obratio tako otvoreno. Na njegovo pitanje, uposlenici srpske nacionalnosti su mu davali do znanja da nije na mjestu gdje se vodi takav razgovor, a ja sam ga umirio, kazavši mu da će i on dobiti oružje. Bilo je to, za mene, jasno svjedočanstvo da je srpski narod naoružan, odnosno da je oružje već uveliko došlo u Gornju Lohinju, a djelimično i u Donju Lohinju, u kojoj je živio manji procenat Srba. A šta je tek bilo u mjesnim zajednicama na području Ozrena...

U svakom slučaju, sve su to bili pokazatelji na osnovu kojih sam zaključio da će se rat nezostavno proširiti i na Bosnu i Hercegovinu.

Nažalost, većina našeg naroda odbijala je u to povjerovati – i tada, ali i mnogo kasnije, kada su nagovještaji rata bili znatno izraženiji. Imao sam i neprijatnih scena u Gračanici, pokušavajući ubijediti pojedince da to shvate, te da se spremaju za rat. Sjećam se, tako, jedne neprijatne epizode, negdje u februaru mjesecu 1992. godine. Sjedio sam s prijateljima u jednom restoranu, pričajući o političkoj situaciji. Ja sam im tada nekoliko puta ponovio da se dobro pripreme, da se

snabdiju hranom kako bi mogli prehraniti porodice, te da, ukoliko imaju mogućnosti, pokušaju kupiti oružje, jer će rata ovdje sigurno biti. Za susjednim stolom sjedio je čovjek (moj poznanik, koji je znao gdje radim), sve to slušajući. U jednom momentu, ljutito se okrenuo prema meni, priprijetivši mi da širim strah u gradu, da to već duže vremena radim i da će se on potruditi preko tada vladajuće stranke da izgubim posao, jer nije tačno da će rata biti. – A ukoliko ga i bude, dodao je, biće jako kratak, jer će Amerikanci intervenisati za naš račun, a mi ćemo živjeti kao normalna zemlja.

Bila je to jedna interesantna zgoda, koja odslikava naivnost i zablude određenog broja naših ljudi. Ta naivnost se kod nekih osjećala i kasnije, kada je rat uveliko trajao na našim prostorima. Međutim, za razliku od tog čovjeka (kome, inače, ništa ne zamjeram – i danas se viđamo u Gračanici), ja sam uvijek tvrdio da će rata ne samo biti, već i da će biti dugotrajan, kakav je naposljetku i bio.

PRVE VEZE S PATRIOTSKOM LIGOM

U prvoj polovini oktobra 1991. godine kontaktirao me gospodin Tarik Rešidbegović, član rukovodstva SDA Gračanica i poslanik u Skupštini SR BiH.

S Tarikom, inženjerom telekomunikacija, poznavao sam se od ranije, još od vremena kada smo radili na uvođenju telefonske mreže u mjesnoj zajednici Škahovica. Naime, prije rata sam, uz posao u OpšTO Gračanica, svoj angažman posebno iskazivao u mjestu u kome sam rođen – u dva navrata sam bio i predsjednik mjesne zajednice, radeći na izgradnji infrastrukture u selu. I poslije izbora 1990. i promjene vlasti, na moju inicijativu skupili su se predstavnici novog i starog rukovodstva, te se dogovorili da političke razlike i predizborna sukobljavanja ostavimo po strani i nastavimo zajednički raditi za dobrobit Škahovice. Na čelu mjesne zajednice Škahovica, inače, u tom vremenu je bio Suljo

Dautović, ujedno i predsjednik mjesnog ogranka SDA i odbornik u Skupštini opštine.

S obzirom na razvoj opće situacije, vodećim ljudima u mjesnoj zajednici sam izložio svoja predviđanja u pogledu približavanja rata, uz sugestiju da bi bilo dobro da se za to pripremimo. Preduzeli smo određene aktivnosti, prije svega da “snimimo” stanje naoružanja, stanje raspoloživog ljudstva... Ja sam to prilično dobro znao, jer radio sam tolike godine kao personalac u štabu Teritorijalne odbrane. Predložio sam im tada i da formiramo svoju jedinicu, što je prihvaćeno, a nudeno mi je i da preuzmem komandu nad njom.

Uglavnom, Tarik Rešidbegović je saznao za te naše aktivnosti, te me je pozvao na jedan sastanak, zajedno sa nekih desetak drugih ljudi. Ne znam, zapravo, da li nas je bilo i desetak, ali se dobro sjećam da su među nama bila i dvojica Srba. Tarik nas je tada okupio, upoznao ukratko sa političkom situacijom... Uglavnom, njegov pokušaj tada bio je, u biti, ono što sam i ja kasnije, nakon dolaska na čelo OpšTO, pokušavao ostvariti: da Gračanlije brane i štite svoj grad, bez obzira koje su nacionalnosti. Tarik je poslije svog izlaganja htio da čuje i naše mišljenje. Od svih tada prisutnih ljudi, ja sam imao možda i najiskreniji nastup, tako da se u narednom periodu, čini mi se, od svih koji su se tada na tom sastanku okupili – kontakt dalje ostvarivao jedino sa mnom.

Za Tarika sam, inače, saznao da je član rukovodstva Patriotske lige, dakle organizacije osnovane u okrilju SDA, koja je pokušavala okupiti patriote Bosne i Hercegovine u pripreme za odbranu. Ja sam bio komunista, a Tarik vjernik, čovjek drugačijeg svjetonazora, ali smo se uzajamno cijenili i poštovali ta lična određenja. Kada je riječ o Patriotskoj ligi, saznao sam, također, da postoji civilni dio Patriotske lige, zatim logistički dio, a postojala je i nekolicina ljudi koji su, u okviru Stranke demokratske akcije, odnosno Patriotske lige – predstavljali i taj oružani dio. Poslije ću te ljude, naravno, i upoznati, ali u

trenutku o kome pišem, dakle potkraj 1991. godine, nisam znao o kojim licima je riječ.

Danas kada se govori o Patriotskoj ligi, spominju se ponekad i na hiljade pripadnika, ali svjedok sam da se živjelo u okolnostima i okruženju u kojima su se pripadnost toj organizaciji i povezanost s njom morali kriti.

POKUŠAJI ORGANIZOVANJA KROZ CIVILNU ZAŠTITU

U decembru 1991. godine prešao sam na rad u Opštinski štab Civilne zaštite. Ubrzo po dolasku na dužnost, s obzirom na sveukupnu situaciju, napravio sam plan sprovođenja obuke jedinica Civilne zaštite opšte namjene, i to za područje čitave tadašnje općine.

Sa ranije spomenutim rasformiranjem jedinica Teritorijalne odbrane, na raspolaganju smo imali mnogo formalno neraspoređenih ljudi, cijelu jednu masu ljudstva – koja se, sada, mogla uključiti u Civilnu zaštitu (koja je ranije bila popunjena mahom sa vojno nesposobnim stanovništvom, tj. sa ženama, omladinom itd.). U svemu tome vidio sam određenu šansu, odlučivši da formiramo nove jedinice civilne zaštite, u koje smo raspoređivali ljude koji su ostali bez dotadašnjeg ratnog rasporeda u Teritorijalnoj odbrani. Plan je ujedno bio i da sprovedemo sveobuhvatnu obuku stanovništva. Posao obuke smo radili zajedno – dr. Suad Zelenturović i ja. Dok je dr. Zelenturović objašnjavao pružanje prve pomoći i slične teme, ja sam govorio o ostalim aspektima civilne zaštite.

Bilo je tada mnogo pitanja – zašto nam sve to uopće treba, postoji li prava potreba za tom obukom i svim tim aktivnostima koje smo realizovali. Moja je namjera bila da na neki način umirimo ljude, da im pokažemo da postoji neka vrsta organizacije, da svaki od njih "ima svoje mjesto". Bio sam potpuno svjestan da će te aktivnosti možda postati i okosnica formiranja nekih naših jedinica – odbrambenih snaga koje ćemo kasnije zaista i formirati.

I nisam se u tome prevario.

No tada, u samim počecima, mogli smo samo govoriti kako je dobro da se uopće nađemo, postrojimo, vidimo da možemo pružiti jedan drugome pomoć, osloniti se jedan na drugoga...

Inače, tadašnji predviđeni plan obuke sastava Civilne zaštite uspio sam, s početka te, 1992. godine, da provedem manje-više samo u mjesnim zajednicama gdje žive građani bošnjačke nacionalnosti. Pokušaji da se takva obuka provede u mjesnim zajednicama gdje su živjeli Srbi ostao je uglavnom neuspješan: sjećam se, s predsjednicima tih mjesnih zajednica bi se sve dogovorilo, zatim bi oni slagali itd. – tako da od obuke tamo nije bilo ništa.

ZAČECI ODBRAMBENIH SNAGA

Jesen i zimu, 1991. godine, na području općine Gračanica obilježilo je narušavanje i naglo pogoršanje političko-bezbjednosne situacije, jednako kao i u cijeloj Bosni i Hercegovini. Zabilježeno je mnogo incidenata, od kojih je hronološki prvi veći bilo prisilno razoružavanje milicije u Bosanskom Petrovu Selu. Naime, odlukom Predsjedništva SR BiH od 19. septembra 1991. podignut je dio rezervnog sastava milicije i na općini Gračanica, gdje se uspostavljaju ratne stanice milicije. Među njima je bila i stanica u Bosanskom Petrovu Selu, kojoj su pripadali Donja Orahovica, Gornja Orahovica, Rašljeva i Miričina. Odmah poslije mobilizacije u tu stanicu su upali naoružani mještani u uniformama JNA, koji su prisilno razoružali milicionere i faktički ih protjerali s lijeve obale Spreče, sa područja na kojem je tri sedmice kasnije nezakonito proglašena opština Petrovo.

Učestali su bili i pokreti trupa JNA, posebno duž magistralnog puta Tuzla – Doboј. U Tuzli je bila komanda korpusa čija se zona odgovornosti protezala i na dio Slavonije, tako da je jako puno tih jedinica prošlo dolinom Spreče, spomenutom komunikacijom. Njihovo prisustvo, ponašanje, te incidenti koje su izazivali, provokacije i slično – sve to

datum	18.04.1992.
PLAN AKTIVNOSTI U POVOJU PRIV. UPUKSTVA I OSTALIH DEPEŠA	
UVOD: - Predsj. R BiH donosi odluke o upotrebi jedinica TO - MNO R BiH jedinstveno reguliše pitanja NO, rukovodi i komanduje sastavima TO - ŠTO opštine rukovodi i komanduje jedinicama TO u saradnji sa SNO i OJB. Potčinjeni ŠTO okrug - planiranje popune vrši se na osnovu procjene ugroženosti teritorije (od NZ do republike) postojećeg stanja popune - organizaciju i formaciju donosi skupština R BiH, odnosno predsjedništvo, na prijedlog MNO i ŠTO - izuzetno, može i SNO formirati privremene sastave, na prijedlog štaba TO uz saglasnost štaba TO republike - veličina jedinice određivati prema raspoloživim THS - obilježja TO obezbjeđuje i distribuirati ŠTO republike - predsjedništvo R BiH donosi odluke o djelimičnoj ili potpunoj mobilizaciji jedinica TO - planove odbrane i borb. dejstava usaglašavati sa SNO i OJB, kao i susjednim opštinama - lanjske organizacione jedinice lokacije: OJ i OJB - Štabovi, a OJ i OJB (uključujući OJŠTO) i Štabovi	

Iz ratne bilježnice komandanta TO (april 1992.)

je unosilo veliki nemir među naše stanovništvo. Početkom 1992. godine, s potpisivanjem primirja u Hrvatskoj, sve veće snage JNA se raspoređuju na prostore sjeveroistočne Bosne, faktički vršeći "tihu okupaciju" ovog prostora.

Suočen sa takvim stanjem, uplašen i uznemiren, narod je bio primoran da se organizuje. Značajnu ulogu u tome su imale mjesne zajednice, odnosno tzv. krizni štabovi

koji se u njima formiraju. Sastav tih kriznih štabova u počecima je uglavnom bio ograničen na uži krug predstavnika rukovodstava mjesnih zajednica i mjesnih ogranaka SDA, ali mnogi od njih vremenom obuhvataju i druge ljude koji su mogli pomoći i na koje se moglo računati. Kasnije su, s izbijanjem agresije, ti krizni štabovi, odlukom Ratnog predsjedništva općine Gračanica, preuzeli ulogu ratnih rukovodstava mjesnih zajednica.

Prethodno sam istakao da sam aktivno sarađivao s rukovodstvom svoje mjesne zajednice, gdje sam inicirao određene aktivnosti na pripremama za odbranu, između ostalog – i formiranje vlastite odbrambene jedinice. Tu mjesnu, teritorijalnu jedinicu (četu) zaista smo i formirali. U njoj se u početku okupilo 50-60 ljudi, puno više ljudi negoli je bilo naoružanja, a u oružje smo ubrajali i lovačke puške, pištolje i slično. Meni je ponuđeno da budem komandir te jedinice, što sam odbio, jer sam imao ratni raspored u Opštinskom štabu Teritorijalne odbrane. Imali su razumijevanja za mene, tako da sam ostao “po strani”, iako sam i dalje sve te aktivnosti koordinirao. Za komandira je izabran Vejsil Junuzović, rezervni podoficir, koji je u Škahovici radio kao učitelj. On će u ratu izrasti u dobrog i odgovornog starješinu, koji je napredovao do komandanta bataljona u našoj 111. gračaničkoj brigadi.

Inače, u tom vremenu se osjećao jedan opći nemir u narodu. Ljudi su bili uplašeni, ali i odlučni da se brane. Bilo je to prisutno i u Škahovici, i u svim drugim mjesnim zajednicama.

Dešavale su se, međutim, i neke čudne stvari. U tom nastojanju da se brane, počeli su ustvari da se “brane” jedni od drugih. I mi smo u Škahovici svoje prve straže postavili tamo prema Babićima, Piskavici i Sokolu. Stavljali smo straže na puteve, čak i na one s kojih nikakva opasnost nije mogla doći, a nismo još bili izašli na brda, na pravcima s kojih je prijetila realna opasnost. Najavljuje se mobilizacija u JNA, ljudi bježe po šumama, srpska sela se masovno naoružavaju, dešavaju se prvi incidenti – a mi držimo straže jedni od drugih. Bio je to apsurd od koga nismo mogli pobjeći.

U takvim okolnostima, obavio sam ponovo razgovor sa našim mjesnim rukovodstvom u Škahovici i predložio im da sada, nakon što smo formirali vlastitu četu, pokušamo ići dalje – tačnije, da uspostavimo kontakte sa susjednim mjesnim zajednicama:

Babići, Piskavica i Soko, da vidimo dokle su oni na tom planu stigli, da im pomognemo da se i kod njih formira ono što smo mi uradili, ukoliko to već nije učinjeno... I na kraju, da formiramo bataljon. Inače, znao sam da u Piskavici već postoji neka jedinica, dok u Babićima i Sokolu nije na tom planu bilo baš ništa. Negdje krajem januara 1992. godine, na moju inicijativu je zakazan sastanak s predsjednicima spomenutih mjesnih zajednica. Međutim, na zakazani sastanak iz mjesne zajednice Babići niko nije došao, dok su predstavnici mjesnih zajednica Soko i Piskavica stigli s pratnjom. Jedan od ovih ljudi na sastanak je došao sa puškom, ne znam šta mu je bila namjera, ali mu naš predsjednik mjesne zajednice nije dao ući. Ja sam bio određen za uvodničara, koji je sve trebao obrazložiti. Upoznao sam goste sa preduzetim aktivnostima i svemu što smo uradili mi u Škahovici, te iznio i obrazložio prijedlog dalje organizacije, ponudivši u stručnom dijelu svu pomoć i sve što treba da uradim.

Na sve to, predstavnici iz Sokola su djelovali nezainteresovano, a predsjednik mjesne zajednice Piskavica na moje izlaganje nije davao komentar, nego je umjesto toga napao naše rukovodstvo riječima: “Šta će vama ‘komunjar’ na čelu, i on da nas vodi...?” Ostao sam hladan na sve to, dok su ljudi iz Škahovice njemu odbrusili da sam ja njihov i da oni meni vjeruju. S predsjednikom MZ Piskavica, a riječ je o rahmetli Rahmanu Spahiću, upustio sam se u raspravu, pokušavajući mu objasniti zašto moramo zajedno raditi. Između ostalog, pitao sam ga zašto imamo dvije straže na putu između naših sela, jednu do druge – od koga se čuvamo? Jedni od drugih? Hoćemo li mi to jedni druge napasti...?

Sam sastanak je, na kraju, završio bez rezultata, čak i negativno, jer su druge mjesne zajednice odbile naš prijedlog, pa je predsjednik MZ Škahovica Suljo Dautović zaključio da mi nastavimo svojim putem, bez obzira na njih. No, poslije sastanka Rahman Spahić me je pozvao na kafu. Prihvatio sam poziv.

Tražio da mu detaljno kažem sve što mislim. U razgovoru smo ostali do iza ponoći. Ja sam bez ikakvih okolišanja s njim iskreno razgovarao, izloživši sve što ga je zanimalo. On je, inače, bio i član rukovodstva općinske organizacije SDA Gračanica. Tarik Rešidbegović je, sa svoje strane, već znao da nisam neki "komunjara" koji bi mogao postati "izdajnik", a i Rahman je te večeri promijenio mišljenje o meni. Vjerujem da su njihove ocjene utjecale na rukovodstvo SDA u pogledu mog budućeg angažmana, pa i na odluku kojom sam kasnije dospio na čelo Opštinskog štaba TO.

RAT SE PRIBLIŽAVA: PRVE DIVERZIJE U GRAČANICI

Februar i mart 1992. godine predstavljaju period naglog pogoršanja bezbjednosne situacije u Gračanici, obilježen brojnim narušavanjima javnog reda i mira, ali i znatno težim incidentima koji su imali obilježja sabotaza, diverzija i terorističkih napada. Bilo je to i vrijeme učestalih barikada i blokada saobraćajnica, koje su nagovještavale približavanje rata.

Jedna od prvih diverzija jeste ona na željezničkoj pruzi u Karanovcu, 11. februara 1992. godine, kada je nadolazeći putnički voz aktivirao postavljenu minu koja je oštetila prugu i lokomotivu. Srbi sa Ozrena su požurili da okrive Bošnjake, odnosno "Hosovce", koji su tobože željeli da izazovu rat sa srpskim selima. Nedugo potom, za ovaj incident su okrivljeni Albanci (inače, "dežurni krivci" srpskih nacionalista). U stvarnosti, saznalo se kasnije da su diverziju izveli ekstremisti SDS-a.

Već 13. februara rezervisti JNA s Ozrena su ručnom bombom napali punkt milicije u Donjoj Orahovici, a kod Karanovačkog mosta su pucali na automobil i teže ranili jednog civila iz Stjepan Polja. Desio se i napad iz automatskog oružja na patrolu milicije u blizini Karanovačkog mosta. Tri sedmice kasnije, jaka eksplozija je u noćnim satima potresla Gračanicu, a meta je bila kafe-slastičarna

"Šeherzada" u gračaničkoj čaršiji, ugostiteljski objekat u vlasništvu građanina albanske nacionalnosti.

Inače, poslije tog događaja imao sam kontakte s nekim od Srba i razočarala me dvoiličnost tih ljudi. Opravdanje za tu diverziju, odnosno teroristički napad, oni su nalazili u činjenici da su vlasnici prostora, odnosno ugostiteljskog objekta bili Albanci. Uvjeravali su me tada da oni nemaju ništa protiv Bošnjaka (tj. Muslimana, prema tadašnjoj oficijelnoj nomenklaturi), ali njima smetaju Albanci. Kako je u Gračanici živio veći broj Albanaca, koji su imali radnje u čaršiji, meni su čak trojica Srba rekli da se takve diverzije mogu očekivati i u buduću. To se zaista i dogodilo, jer petnaestak dana kasnije u novom terorističkom napadu razorena je još jedna ugostiteljska radnja u vlasništvu građana albanske nacionalnosti. Ali već u prvoj eksploziji, stradala je i susjedna zanatska (zlatarska) radnja u vlasništvu jednog Bošnjaka, te oštećeno više susjednih objekata (među njima i Bijela džamija, na kojoj su od detonacije popucala prozorska stakla – a radilo se o spomeniku kulturne baštine kojeg su Gračanlije doživljavali kao jedan od simbola svoga grada).

Istog tog 7. februara, kada je prva eksplozija potresla Gračanicu, izvršen je i napad iz automatskog oružja i ručnog bacača na porodičnu kuću Tajiba Omerdića, načelnika Stanice javne bezbjednosti Gračanica, u Stjepan Polju. Dakle, radilo se o direktnom napadu na kuću prvog čovjeka gračaničke policije, koji je još od ranije bio na meti političkih napada srpskih predstavnika u općinskim organima i dr. Sada se po prvi put nasrnulo na njegov život, ali i porodicu, a ugrožene su i njegove komšije (u napadu je ranjena jedna žena iz susjedstva).

U biti, ove diverzije su imale namjeru da unesu strah i nemir među stanovništvo bošnjačke nacionalnosti. Svaku diverziju su pratile i različite glasine i dezinformacije. Kasnije, kao komandant Teritorijalne od-

brane, došao sam do nekih zaplijenjenih dokumenata, te razgovarao sa ljudima koji su, u okviru svoje službe, vršili službenu istragu, drugim riječima – tada se jasno vidjelo ko su bili inicijatori, naredbodavci i vinovnici tih nedjela.

Od svih tih diverzija, najviše odjeka je imao bombaški napad na Radio-stanicu Gračanica, 25. marta. Za razliku od prethodnih terorističkih incidenata, ovdje je postojao još jedan jasan cilj: da se onemogući obavještanje naroda putem tog glasila. Treba podsjetiti da su još nekoliko mjeseci ranije jedinice JNA i srpski nacionalisti započeli sa okupacijom releja širom Bosne i Hercegovine, u namjeri da uspostave informativnu i medijsku blokadu. I Radio Gračanica im je očigledno smetala. Nedugo nakon toga, oglasio se po prvi put i zloglasni Srpski Radio Ozren.

Ali oni koji su isplanirali i naredili diverziju na Radio Gračanicu, nisu računali na to da su Gračanlije preduzimljivi ljudi koji će naći rješenje i u najtežoj situaciji. Tako je bilo i sa Radio Gračanicom, koja je relativno brzo obnovila rad na puno jačem predajniku. U toku rata program Radio Gračanice se čuo sve do srednje Bosne, u što sam se i lično uvjerio, prilikom jedne ratne posjete Kaknju. U inat agresoru, pokrenuta je i prva gračanička televizija – LTV Gračanica.

OPŠTO I SJB GRAČANICA

Tih kasnih martovskih i ranih aprilskih dana sve je "mirisalo" na rat. Gračanica je u samom početku ostala pošteđena, ali dešava se Bijeljina, dešava se Zvornik, zatim napad na Sarajevo... Agresija na Bosnu i Hercegovinu nezaustavljivo izbija, iako mi ovdje u Gračnici još nismo osjetili svu njenu žestinu. Varljivi "ni rat ni mir" ovdje je još trajao. Ali, to nam je omogućavalo da se koliko-toliko organizujemo i neposredno pripremimo za odbranu. Upravo iz tog razloga, naponi i civilnog i vojnog rukovodstva općine u ovim početnim danima bili su usmjereni na to

da se početak rata ovdje što je moguće više odgodi.

Sretna okolnost za nas u Gračnici bila je to da su dva organa ključna za pripremu oružane odbrane još uvijek djelovala, bez obzira na sve probleme kroz koje su prolazili. Riječ je o Stanici javne bezbjednosti Gračanica, odnosno miliciji (policiji), te Opštinskom štabu Teritorijalne odbrane.

Teritorijalna odbrana SR BiH je, kako sam na početku kazao, već bila razoružana, tako da u prijelaznom periodu nije predstavljala nikakvu realnu snagu. S pogoršanjem bezbjednosne situacije, tadašnje općinsko rukovodstvo je bezuspješno pokušavalo da od JNA vrati barem mali dio naoružanja radi mobilizacije nekih jedinica TO (Protivdiverzantski vod). Međutim, s obzirom da je odlukom Predsjedništva RBiH od 9. aprila 1992. reorganizovana Teritorijalna odbrana postala okosnica formiranja legalnih i legitimnih odbrambenih snaga Republike Bosne i Hercegovine, odnosno temelj na kome je izrasla Armija RBiH – kontinuitet Opštinskog štaba TO Gračanica bio je od posebnog značaja.

Prije nego što ću otići iz Opštinskog štaba Teritorijalne odbrane, mi smo već imali izjašnjavanje o radu u Teritorijalnoj odbrani Bosne i Hercegovine, odnosno o lojalnosti republičkim organima. Naime, iskustva iz Hrvatske su ukazivala da će TO SR BiH postati oružana komponenta ove republike, koja je u procesu nezaustavljivog raspada Jugoslavije krenula putem sopstvene nezavisnosti. Uposljeni OpŠTO Gračanica po nacionalnosti su bili Bošnjaci i Srbi (jedan Hrvat je već bio našao drugi angažman), tako da se ovdje dogodilo ono što i u većini drugih štabova: Srbi su to odbili, dok su se Bošnjaci većinom izjasnili kao lojalni. Neki su, doduše, iskazali kolebanje, ali su kasnije, primivši ratne dužnosti, odradili sjajan posao... Iz tog razloga ne želim spominjati imena. No, gledano u cjelini, Opštinski štab Teritorijalne odbrane Gračanica ostao je sačuvan, radeći svoj posao – sve do trenutka kada je,

REPUBLIKA BOSNA I HERCEGOVINA

ŠTAB TERITORIJALNE ODBRANE

GRAČANICA

Pov.br: 01-135

Datum: 08.05.1992 godine

Naredjenje o referisanju dostavlja: svi K-dantima RjŠTO
TO Gračanica

Na osnovu zadatka i poslova RiK-a sa starješinama RjŠTO i komandantima samostalnih manevarskih i taktičkih jedinica,

N A R E D J U J E M

1. Svi K-danti RjŠTO (a po potrebi i K-diri man.vod, PDV OdTO, i ostalih jedinica) moraju doći svaki dan u OpŠTO na redovno referisanje u 8,00 časova.
2. U odsutnosti K-danta mogu doći zamjenici na referisanje.
3. Sa sobom obavezno ponijeti ličnu bilježnicu, a po potrebi obezbjediti ličnu pratnju (zaštitu).

S.S./S.S.

Dostavljeno:

- K-dantima RjŠTO

- K-... ..

Komandanta

Ibrahim Nuzikić

Naredjenje komandantima rejonskih štabova o redovnom izvještavanju

sukladno spomenutoj odluci i naredbi Predsjedništva, preuzeo komandu i neposrednu organizaciju svih legalnih snaga odbrane.

Stanica javne bezbjednosti (SJB) – ili, današnjim rječnikom kazano, policijska uprava – u tom prijelaznom periodu bila institucija od ključnog značaja za odbranu. Za razliku od razoružane TO, milicija je bila naoružana – i to, za tadašnje prilike, dobro naoružana, kvalitetnim pješadijskim oružjem, sa dovoljno municije. Uz prijeratni, aktivni sastav, mobilisan je i rezervni sastav. Nacionalna struktura uposlenika policije otprilike je odražavala nacionalnu strukturu općine.⁴ Na čelu SJB bio je Tajib Omerdić, Bošnjak, dok je komandir bio Đorđo Martić, Srbin.

Poslije spomenutih diverzija u Gračanici, od najposposobnijih aktivnih policajaca i dijela mlađih i sposobnijih pripadnika rezervnog sastava formirana je posebna interventna jedinica, tzv. Manevarski vod SJB Gračanica. Bila je to, za naše lokalne prilike, elitna jedinica, koja je brojala 45-50 ljudi. Na njenom čelu bio je Asim Čajić, a njegov zamjenik je bio Boro Stjepanović. Već iz sastava rukovodstva može se uočiti ta naša ideja da se stvara multietnički sastav jedinica. Nažalost, pored Bore (koji je čitavo vrijeme ostao sa nama i pokazao se kao istinski profesionalac i patriota ove zemlje), kao i malog broja drugih pojedinaca – ostali policajci Srbi su uglavnom napustili svoju službu i Gračanicu, već od početka maja 1992. godine.

Inače, ova jedinica policije (u narodu su ih nazivali “specijalcima”) bila je aktivna, koliko se sjećam, sve tamo negdje do 1994. godine, kada su se dogodile određene reforme unutar tadašnjeg Ministarstva unutarnjih poslova, te su ljudi iz njenog sastava uglavnom prešli u redove Armije RBiH.

Vraćam se na kraj marta i početak aprila 1992. godine. Niz incidenata i diverzija, među kojima je bio i napad na kuću načelnika SJB Tajiba Omerdića, poljuljao je povjerenje građana u miliciju, opterećenu sve izraženijim međunacionalnim nepovjerenjem. Politički predstavnici Srba su vršili snažan pritisak na Omerdića, koji je uslijed niza okolnosti imao sve manje podrške i unutar stranke koja ga je imenovala (SDA). Na kraju, Omerdić je početkom aprila naprasno penzionisan, da bi na mjesto načelnika SJB Gračanica bio imenovan Osman Puškar, dotadašnji komandant OpŠTO Gračanica.

Ovo imenovanje se desilo u specifičnom trenutku. Puškara je imenovao predsjednik Skupštine opštine Gračanica Hazim Vikalo – koji je, inače, na tu dužnost izabran svega nekoliko mjeseci ranije – dakle, što se kaže, tek je sjeo u stolicu. Ipak, odlučio se za potez koji je kod nekih ljudi izazivao simpatije, a kod nekih oštre reakcije. Opredijelio se da kao zamjenu Tajibu Omerdiću na čelo policijske uprave postavi Osmana Puškara.

Inače, u tom vremenu smo imali i opće nepovjerenje prema kadrovima Opštinskog štaba TO, pa je šire općinsko rukovodstvo tražilo rješenje i za novog komandanta štaba Teritorijalne odbrane. U dogovoru s Vikalom, Osman kao komandant Opštinskog štaba Teritorijalne odbrane podnosi ostavku, ostavljajući to mjesto upražnjeno – jer, kako se tada računalo, trebalo je da se nađe kadrovsko rješenje za novog komandanta unutar Gračanice. U međuvremenu su, pak, izvršene sve političke pripreme da Osman Puškar preuzme dužnost načelnika SJB Gračanica.

Istini za volju, bilo je ipak različitih pristupa kad je riječ o policijskoj upravi. Bilo je traženja i drugih rješenja. Između ostalih, ta dužnost je bila ponuđena i meni.

⁴ Istina, bilo je u tadašnjim političkim istupima primjedbi i upozorenja da sastav milicije treba “izbalansirati” u skladu s nacionalnom strukturom, odnosno da je procenat Bošnjaka u sastavu milicije bio manji nego omjer stanovništva općine Gračanica.

Negdje početkom aprila 1992. godine – bilo je, sjećam se, pokasno: tako, oko 9 sati navečer – meni su kući došli neki ljudi iz tadašnjeg rukovodstva SDA, te me pozvali da dođem u Gračanicu radi ozbiljnog razgovora. Odazvao sam se i stigao u prostorije Stranke, gdje je bilo kompletno rukovodstvo. Tada mi je zvanično ponuđeno da preuzmem policijsku upravu. Na tu ponudu, zamolio sam ih da mi ostave vremena sutra do 10 sati ujutro da odgovorim (u vrijeme našeg razgovora bilo je oko 10 – 11 sati naveče). S Osmanom Puškarom sam već dugo godina bio u prijateljskim odnosima, pa sam htio čuti njegovo mišljenje, tim više što sam bio upoznat s namjerom da se on imenuje na čelo SJB, a sada – najednom to se nudi meni, a ne njemu. Obavio sam, dakle, razgovor s Puškarom, kao i sa ljudima iz MUP-a, onima u koje sam imao povjerenja. Jedan od njih mi je jasno kazao da nisam dobrodošao u SJB Gračanica: evo, on će, s obzirom na naše prijateljske odnose, preći preko svega i slušati me, ali da očekuje otpor mome imenovanju u stanici, te da ću imati probleme zbog kojih neću moći na odgovarajući način raditi taj posao. S druge strane, Osman je bio iznenađen, jer nije bio upoznat da se mjesto ponuđeno njemu sada nudi drugome. Poslije svega toga, ujutru sam otišao u prostorije SDA i izjavio da odbijam prijedlog za imenovanje na tu dužnost, jer jednostavno nisam mogao da prihvatim nešto u što nisam bio siguran da ću moći kvalitetno da radim.

Naposlijetku, za načelnika Stanice javne bezbjednosti Gračanica službeno je imenovan Osman Puškar. Međutim, kad je gotovo sve u vezi tog imenovanja bilo privedeno kraju (stiglo je i rješenje iz MUP-a u Sarajevu), neko je inscenirao pobunu policajaca – kažem, inscenirao, jer tada se to tako radilo. Pored nepovjerenja prema kadrovima iz OpŠTO na koje sam prethodno ukazao (prisutno među Bošnjacima), Osman Puškar posebno nije odgovarao Srbima. S ovom pobunom, izraženom na sindikalnom zboru,

SJB u Gračanici je ostala “obezglavljena” i to baš u onim prvim, kritičnim danima agresije na našu zemlju. Tek naknadno, općinsko rukovodstvo je za novog načelnika imenovalo Faruka Huskanovića, uposlenika SJB, koji je za vrijeme rata veoma dobro radio taj posao – kao i, čini mi se, svi ljudi koji su tih godina u Gračanici obavljali odgovorne dužnosti.

U međuvremenu, situacija u Opštinskom štabu Teritorijalne odbrane Gračanica bila je još komplikovanija. Upražnjeno mjesto komandanta štaba nuđeno je nekolicini ljudi, uglavnom onima koji su bili rezervni oficiri. Napominjem da u tom periodu, početkom aprila 1992. godine, još uvijek nismo imali oficira koji su napustili aktivni sastav JNA, raspolagali smo samo sa rezervnim oficirima. Neki od njih su pokazivali određenu naklonost prema novoj vlasti, dakle prema SDA – tako da su, logično, prvi i nuđeni. Prema mojim saznanjima, čak osmorici ljudi je nuđena ta dužnost. Svi su odbili. Makar polovica njih, s obzirom da se radi o mojim prijateljima, u kasnijim razgovorima su priznali da nisu smjeli prihvatiti odgovornost...

Onda je ta dužnost ponuđena meni.

NA ČELU OPŠTINSKOG ŠTABA TO GRAČANICA

Tipičan proljetni dan, petak, 10. april 1992. godine – dan u kome su se “izmijenila” gotovo sva godišnja doba. U proljeće spomenute godine svi koji su imali zemlju intenzivno su radili na pripremi proljetne sjetve, a Bog će dati – godina se poslije pokazala dosta rodnom. Tog pazarnog dana i ja sam iskoristio pauzu na poslu da kupim vještačko gnojivo i odvezem ga kući, u Škahovicu. Kad sam se vratio na posao, šef mi je rekao da me traži predsjednik Skupštine opštine i da se hitno javim u njegov kabinet. Nisam znao o čemu se radi – vjerovao sam da se radilo o obuci i aktivnostima Civilne zaštite, pa sam se odmah odazvao na poziv.

Po dolasku u zgradu Općine, sekretarica mi je odmah otvorila vrata i ušao sam bez če-

kanja. U kancelariji predsjednika Skupštine opštine Hazima Vikala sjedili su još i Osman Puškar, te Galib Ahmetašević, sekretar Opštinskog sekretarijata za narodnu odbranu. Bez mnogo uvoda, predsjednik me obavijestio da su oni dogovorili da me predlože za komandanta Teritorijalne odbrane općine Gračanica.

Bio sam iznenađen – nešto što zaista nisam očekivao, razmišljao sam minut, dva, tri, šta da kažem... Dok je trajala šutnja, Galib mi je namignuo, što sam protumačio kao znak ohrabrenja. Razmišljao sam kratko, a potom se odlučio.

Predsjedniku sam rekao da prihvatam tu dužnost, ali ne na dugo vrijeme. Par mjeseci, u najboljem slučaju, da sačekamo stabilizaciju političkih prilika u Gračanici – ako je bude. Još uvijek smo imali taj mirnodopski sastav TO, kao i ratni sastav (koji još nije podignut), dakle ja prihvatam da budem komandant Teritorijalne odbrane u miru, a ratni komandant ostaje je Osman Puškar, raniji komandant OpŠTO – nesuđeni načelnik SJB, kojeg je predsjednik općine Hazim Vikalo potom imenovao za svog savjetnika.

U tom razgovoru saznao sam da je upravo Osman mene i predložio za komandanta Teritorijalne odbrane. Zato sam mu se tada, onako iskreno, i obratio: “Osmane, ukoliko bude zaratilo – ti znaš da si ti bolji komandant od mene.”

Zapisujući ove retke, trideset godina kasnije, s ponosom se sjećam tih proljetnih dana 1992. godine, vremena u kome su se iskazivali i sloga, i svijest o budućnosti države i naroda, ono zbog čega je svako od nas svoje neke lične interese potiskivao i zapostavljao. Lijepo je i čast je biti prvi, na čelu, ali u takvome vremenu i tadašnjim okolnostima valjalo je imati na umu da možda postoje i bolji, kvalifikovaniji i sposobniji ljudi...

Dakle, tako je “pao dogovor”. Prihvatam dužnost komandanta OpŠTO, ali Osmanu ostaje ratni raspored na tu dužnost.

Nekoliko razloga me je opredijelilo da pozitivno odgovorim na ponudu. Prvi je bio taj što je Opštinski štab TO Gračanica bio bez komandanta, a svako iole ozbiljan je znao da je rat u Bosni i Hercegovini već počeo, te da je samo pitanje dana kada će buknuti na čitavom području, uključujući i Gračanicu. U najboljem slučaju, mogli smo se nadati da će nas “zaobići” jedva nekoliko sedmica. Nisam bio ubijeđen da sam u potpunosti dorastao toj dužnosti, ali sam ipak odlučio da je prihvatim – uz uslov koji sam prethodno spomenuo.

Nisam trošio vrijeme na suvišne rasprave – sjećam se, približavalo se vrijeme džume, znao sam da bi Hazim želio stići na vrijeme... Pitao sam samo od kada trebam početi raditi u OpŠTO – u ponedjeljak ili odmah, a predsjednik mi je rekao da sam odlučim. I odlučio sam.

Iz kancelarije Predsjednika Skupštine opštine otišao sam odmah, istog trenutka, u Štab Teritorijalne odbrane. U kancelariju u kojoj sam do tada radio nisam se nikada ni vratio.⁵

Dolaskom u prostorije Opštinskog štaba Teritorijalne odbrane – koji se nalazio u zgradi MUP-a (današnja Policijska uprava), zatekao sam službenike mirnodopskog sastava OpŠTO Gračanica, dakle one koje su iskazali lojalnost Bosni i Hercegovini. Zatekao sam tada: Bahriju Bričića, Asima Mehčića, Dževada Muderizovića, dok je Ibrahim Bajraktarević bio na bolovanju, a Osman Puškar, raniji komandant TO opštine – odsutan, u ostavci. Radnici srpske nacionalnosti, Milić Lazarević i Dušan Ristić, bili su na godišnjem odmoru, Ljubica Todorović bila je na bolovanju, a čuvari su također bili odsutni, odnosno – angažovani u Nastavnom

5 Tek poslije rata, čovjek koji je došao na moje mjesto predao mi je neke lične stvari, papire, olovke – ono što je tog aprilskog dana 1992. ostalo na mom radnom stolu.

centru Lužanjak (u Bosanskom Petrovom Selu), gdje je već neko vrijeme bila smještena jedna jedinica JNA.

Tog dana, 10. aprila 1992. godine, prisutne radnike OpŠTO Gračanica zetkao sam u kancelariji Bahrije Bričića i Asima Mehića. Zamolio sam da nam se poruče kahve, a zatim ih obavijestio zbog čega sam došao. S obzirom da smo se svi dobro poznavali, pitao sam ih odmah imaju li što protiv, ujedno saopćivši da postoji potreba za drugačijom organizacijom posla. Reagovali su svi, ovako, s nevjericom u očima – ali jedan od njih upade s riječima: *“Hvala Bogu, jako smo sretni. Nemoj da brineš kako ćemo raditi ovaj posao. Znaš, nama samo treba prvi, a mi znamo raditi...”* Shvatio sam to kao riječi podrške i ohrabrenja, nakon čega sam (ne znam jesmo li uspjeli i popiti onu kahvu) – odredio nove dužnosti:

- Pomoćnik komandanta za pozadinu: Bričić Bahrija (raniji pomoćnik komandanta Štaba za organizacijsko-mobilizacijske poslove);
- Pomoćnik komandanta za operativno-nastavne poslove: Muderizović Dževad, do tada referent za operativno-nastavne poslove OpŠTO Gračanica;
- Pomoćnik komandanta za bezbjednost: Puškar Osman;
- Pomoćnik komandanta za organizaciono-mobilizacijske poslove – Mehić Asim i
- Pomoćnik komandanta za obavještajne poslove – Bajraktarević Ibrahim, koga sam odmah povukao sa bolovanja.

(Kasnije, u prvim sedmicama maja, na radu u OpŠTO su, radi ojačanja nekih od službi, bili angažovani i: Sprečić Senad, na mjestu referenta za operativno-nastavne

poslove, Konjić Fikret Učo – za načelnika intendatske službe, te Okić Zaim, na mjestu referenta za organizacijsko-mobilizacijske poslove.)

Dakle, bio je to još uvijek mirnodopski sastav štaba Teritorijalne odbrane, početni embrion od kojeg je potom formiran ratni sastav OpŠTO Gračanica.

Na tom našem prvom sastanku izdao sam im i prve zadatke. Dževada sam zadužio da osmisli obuku djelimično organizovanog i samoorganizovanog naroda. Kada je riječ o organizaciji, mislim da je tu najviše radila SDA, te rukovodstva mjesnih zajednica – ali tada, sredinom aprila 1992. godine, još uvijek je to bio relativno neorganizovan narod, kojeg je trebalo uvezati u jedinstvenu organizaciju, tj. legalne strukture Teritorijalne odbrane. Ibrahim Bajraktarević je imao zadatak da prikupi podatke o neprijatelju, dakle organizacija, naoružanje i sl. na području mjesnih zajednica naseljenih srpskim stanovništvom. Osmanu Puškaru, koji nije bio prisutan na tom sastanku, povjerio sam poslove bezbjednosti (s obzirom na njegovu užu stručnu osposobljenost), a poseban zadatak u tom periodu imao je vezano za razgovore i kontakte sa oficirima JNA.⁶ Bio sam uvjeren da će značajno pomoći i Asim Mehić, prije svega kod formiranja jedinica i sastava, gdje nismo mogli “robovati” formaciji i broju – pa tako četa nije morala imati uvijek 100 ili 120 ljudi, mogla je biti i sa 60-70, odnosno 170-200 pripadnika, zavisno od okolnosti.

Od oružja nismo imali ništa osim svojih ličnih pištolja, ali sam im na tom sastanku naložio da pištolje obavezno nose sa sobom, da ih ne krijemo, da budu istaknuti.⁷

6 Podsjećam čitaoce da je JNA u tom vremenu još uvijek bila legalna vojna sila na tlu Bosne i Hercegovine (sve do sredine maja 1992. godine), iako je veliki broj ljudi tu vojsku doživljavao kao agresorsku.

7 U nekim mojim ranijim izjavama i zapisima kao datum preuzimanja dužnosti komandanta OpŠTO Gračanica naveden je 12. april, što prenose i neki od naših autora koji su pisali o tom periodu. Svo vrijeme sam bio ubijeđen da je taj petak, dan kad sam preuzeo dužnost, bio 12. aprila. Međutim, naknadnom provjerom uvidio sam da se zapravo radilo o 10. aprilu.

JEDINICA PATRIOTSKE LIGE ULAZI U TERITORIJALNU ODBRANU

Tog 10. aprila uspio sam još pokupiti poštu radi upoznavanja sa naredbama, te formalno primiti dužnost od Osmana Puškara, nakon čega sam se, u poslijepodnevnim satima, uputio kući da ručam. Samo što sam stigao, upoznavši porodicu o svom novom "radnom mjestu" (što niko nije primio sa mnogo oduševljenja), telefonom mi se javio Sead Rešidbegović, potpredsjednik SDA Gračanica. Pozvao me je da dođem u Piskavicu, gdje se, po povratku sa zborničkog ratišta, nalazila jedinica Patriotske lige, te da izvršim smotru i uzmem tu jedinicu pod komandu Teritorijalne odbrane. Radilo se, inače, o jedinici koja je formirana početkom marta, u okrilju SDA Gračanica, odnosno vojnog ogranka Patriotske lige.⁸

Uputio sam se odmah u Piskavicu, očekujući da ću tamo vidjeti postrojenu jedinicu, vojnički koliko-toliko uobličenu. U učionici mjesne škole zatekao sam 40 – 45 ljudi, a Sead mi je predstavio rahmetli Mehmeda Ahmetbegovića, komandira jedinice. U razgovoru sa Mehmedom saznao sam da jedinica ima "tri voda", da je u njenom sastavu i rahmetli Hajrudin Džebo Bajbaga (koji je također bio prisutan) – kao komandir jednog od tih vodova, a svi su bili naoružani uglavnom vlastitim naoružanjem.

Moram priznati, nisam bio oduševljen. Lično sam poznao barem polovinu prisutnih, ali sam uočio i nekolicinu ljudi sumnjivog morala, za koje nisam bio siguran da bi ispunili svaku naredbu. Par njih je trebalo i bezbjednosno provjeriti (posebno u pogledu mogućnosti kontakta s neprijateljskom stranom). Nije mi se to svidjelo i nisam krio suzdržanost. Nastupio sam onako "komandantski", pitajući Mehmeda za dužnosti u

jedinici. Kazao mi je da ima pomoćnika za moral, pomoćnika za logistiku... Pitao sam ga dalje – ko mu je zamjenik, ko je sanitetlija, ko su kuhari, izviđači, ko su komandiri odjeljenja i druge čisto vojničke dužnosti... Dakle, tražio sam da jedinica bude do kraja vojnički uređena, inače nisam spreman kao komandant TO da je odmah prihvatim, a još manje upotrijebim u borbenom zadatku. To je izazvalo burne reakcije, galamili su – mi smo patrioti spremni, odmah ako treba, položiti život za Bosnu i Hercegovinu. Ali ostao sam pri svom. Mehmedu sam kazao da stojim na raspolaganju za svu stručnu pomoć, te sam ga uputio na Asima Mehića.

Mehmed Ahmedbegović mi je tada ponudio svesku sa svim osnovnim podacima pripadnika jedinice, tražeći da uradim sve što je potrebno. To sam odbio, pozvavši ga da dođe kod mene u Štab, gdje ćemo taj posao završiti. Pokušao sam objasniti: slušajte momci, sutra se može dogoditi da budem uhapšen, pa spiskove nađu kod mene... Te spiskove, Mehmede, nosiš samo ti – nemoj ni Asimu ostavljati, samo kod tebe i nikom više, dok ne budemo ušli u neko drugo vrijeme. Inače, i sam Asim Mehić je tih dana mobilizacijske spiskove i druge povjerljive dokumente skrivao, nije ih držao ni na poslu, ni kod svoje kuće. Bile su to mjere opreza u vremenu kada smo se svi nalazili pod prisilom vojne bezbjednosti JNA (u narodu poznate kao "KOS"), ali i drugih obavještajnih i paraobavještajnih organa u službi našeg neprijatelja. Još nešto bilježim: kada je kroz Gračanicu prošla vijest da sam imenovan za komandanta Teritorijalne odbrane, jedan od mojih prijatelja Srba mi je rekao da je neprijatno iznenađen, da nije znao da sam "toliko glup"... Bila je to njegova reakcija, a za mene dovoljna sumnja da sam za stanovite službe

⁸ Jedinicu smo nazivali i "Vod SDA", pa se pod tim nazivom spominje i u nekim našim ratnim i poslijeratnim publikacijama i člancima. Međutim, neki bivši pripadnici jedinice su izražavali negodovanje zbog toga, jer se radi lo zaista o dijelu Patriotske lige, a pored toga, mnogi pripadnici jedinice nisu ni bili članovi SDA.

bezbjednosno interesantan i da bih možda vrlo brzo mogao biti i uhapšen.⁹

Inače, prilikom tog susreta s jedinicom Patriotske lige u Piskavici, najveće iznenađenje za mene bilo je to što sam u njenom sastavu vidio rahmetli Hajrudina Džebu zvanog Bajbaga. On na tom sastanku nije istupao, šutio je i stajao po strani. Međutim, u tom vremenu, bio je najpoznatija, možda i najpopularnija ličnost na području općine Gračanica. Riječ je o čovjeku koji je radio u Hrvatskoj, tamo se uključio u odbrambene formacije, a sa prestankom ratnih dejstava vratio se u rodno Stjepan Polje, gdje je nekim vezama uspio da donese nešto oružja. Naoružao je grupu sljedbenika i oformio jezgro svog kasnijeg voda. U nemirnom periodu, tokom marta i početkom aprila, izvršio je više "diverzija", uključujući i prepade na vozila i vojnike JNA (koje je prisilno razoružavao). Za Srbe na području općine Gračanica bio je strah i trepet, a kod većine bošnjačkog stanovništva pobuđivao je simpatije, kao simbol hrabrosti i otpora. Ali važio je i za ličnost sklonu samovolji, što je posebno dolazilo do izražaja u vrijeme osipanja povjerenja naroda u policiju, kao i vlast uopće, krajem marta i početkom aprila 1992. godine. Razmišljao sam kako da tom čovjeku pristupim – kako s njim postići dogovor. Računao sam na poznanstvo mog brata s Bajbagom, ali dogodilo se, eto, da ga zateknem unutar ove jedinice. Mehmed mi je kazao da je Bajbaga pristao da na području općine "sluša samo njega". Za mene je to bilo veliko olakšanje, jer smo sada imali čovjeka koji može narediti Bajbagi – a ja ću već naći načina kako da naredim rahmetli Mehmedu, koji je bio čovjek drugačijeg karaktera.

Sa spomenutim dogovorima "smotra" je završena – rekao bih, na obostrano nezadovoljstvo. Pripadnici jedinice su bili nezadovoljni što ih odmah nisam uzeo pod ko-

mandu i dao im konkretan borbeni zadatak. Ja sam, sa svoje strane, bio nezadovoljan što nisam vidio vojnički uobličenu jedinicu, a uz to i što je neke od pripadnika trebalo bezbjednosno provjeriti.

Na sreću, u narednim danima i sedmicama, posve smo se dobro razumjeli, uspjeli otkloniti mnoge slabosti i izgraditi jedinicu koja je, uz Manevarski vod MUP-a, bila zasigurno najjača i najorganizovanija jedinica naših odbrambenih snaga u maju 1992. godine.

GRADIMO STRUKTURU TERITORIJALNE ODBRANE

Na prvome sastanku sa svojim prvim saradnicima rekao sam da za nas više nema neradnog dana niti radnoga vremena – Općinski štab Teritorijalne odbrane aktivan je čitavo vrijeme. Te subote, 11. aprila, uputio sam se na posao – ujutro, u 07.00 sati, a pred zgradom policije zatičem 30 – 40 ljudi. Još niko od njih nije znao da sam ja komandant Teritorijalne odbrane; pitam ih šta čekaju, kažu – došli da se javimo da branimo Bosnu. Ja im se predstavim, kažem – dobrodošli, sada ćete biti evidentirani, dobit ćete svoje ratne rasporede. Među njima je nastalo neko olakšanje, ali bilo ih je nekolicina koji su bili konfliktne ličnosti, ljudi skloni tučnjavama; neki od njih su glasno izražavali nezadovoljstvo, ali sam to odmah riješio uz osmijeh i lijepu riječ (misleći u sebi: tebi snaga – meni um, biće ovako kako ja kažem). Dakle, samo te subote bilo je nekoliko desetina ljudi koji su se dobrovoljno javljali, a onda se, narednih dana, taj broj povećavao. Postojala je spremnost da se brani svoj grad i svoja općina, da se brani narod i država... Za nas sve bio je to veliki podstrek.

Te subote, sa svojim saradnicima sam odlučio da uradimo šemu organizacije Teritorijalne odbrane BiH na području općine

9 Tako je JNA 27. aprila 1992. u prostorijama opštine Živinice uhapsila komandanta Okružnog štaba TO Tuzla Vahida Karavelića i komandanta OpŠTO Živinice Bajru Kasumovića.

Gračanica. Po toj šemi, TO Gračanica trebala je da ima:

- Opštinski štab TO sa Komandom stana i Zaštitno-štabnom četom,
- Rejonske štabove TO (RjŠTO) i to:
 - RjŠTO Gračanica sa naseljenim mjestima Gračanica i Pribava;
 - RjŠTO Orahovica: područja MZ Donja Orahovica, Gornja Orahovica, Miričina, Rašljeva i Donja Lohinja;
 - RjŠTO Malešići: područje MZ Malešići, Lukavica, Stjepan Polje i Babići;
 - RjŠTO Trebava: područje MZ Soko, Škahovica, Piskavica, Doborovci, Vranovići, Džakule i Prijeko Brdo.
- Odred TO,
- Manevarski vod TO (raniji vod Patriotske lige),
- Protivdiverzantski vod, i
- Pozadinska baza TO.

Po jedinicama nismo imali brojno stanje, ali smo planirali da TO broji oko 6.000 ljudi.

Dakle, uz mjesne – teritorijalne jedinice, namijenjene odbrani užeg područja, odredili smo i nekoliko jedinica koje će imati manevarski karakter, koje će moći da ratuju na bilo kom području. Od manevarskih jedinica u prvom redu je bio Protivdiverzantski vod, kojeg smo odmah pokušali djelimično mobilisati posredstvom općinskih organa. Kasnije, kada su se stekli uslovi, mobilisan je i Odred TO. To su, dakle, bile glavne jedinice koje su bile direktno vezane za komandanta štaba Teritorijalne odbrane. U svim većim mjesnim zajednicama išlo se na formiranje najmanje jedne čete. Pojedine mjesne zajednice su imale potencijala za formiranje i po više četa, dok su u onim manjim trebali biti formirani samo vodovi.¹⁰

Istog dana, negdje pretkraj radnog vremena, putem zaštićenih veza MUP-a uputio

sam prijedlog opisane organizacijsko-formacijske strukture u Štab Teritorijalne odbrane RBiH u Sarajevo, objasnio im naše namjere i tražio odobrenje da formiramo TO po predloženoj šemi. Obratio sam se, dakle, direktno glavnom štabu, jer nam situacija sa Okružnim štabom TO u Tuzli i njegovim rukovodstvom nije bila jasna.¹¹

Odobrenje je iz Sarajeva stiglo neočekivano brzo. Nakon što sam, na kraju tog subotnjeg dana, konačno otišao kući, večerao, spremio se da spavam – iz SJB su me pozvali: kažu, ima neka depeša. Bilo je već negdje oko ponoći. Iz Sarajeva je, kao odgovor na naš prijedlog, stigao akt u kome se (navodim prema sjećanju) odobrava formiranje predloženih jedinica, ali ujedno daje odobrenje za formiranje i svih budućih jedinica za koje procijenimo da ih treba formirati. U potpisu: komandant Štaba TO RBiH, pukovnik Hasan Efendić. Taj akt je na svoj način govorio o stanju TO u državi. Dakle, ni na jednom nivou nismo imali plan šta od oružane sile treba formirati, niti jednu formaciju makar ranga čete, niti jasnijih uputstava šta treba raditi. No, bez obzira na to, odobrenje iz Sarajeva je moje saradnike i mene ohrabrilo, vidjeli smo da smo na dobrom putu, a imali smo i “pokriće” više komande...

Po prijemu odobrenja, odlučio sam se da u ponedjeljak, 13. aprila 1992. godine, u 12.00 sati, sazovem sastanak rezervnih starješina sa područja općine koji su imali činove.

Sastanak je održan u Sali MUP-a, a prisustvovali su gotovo svi pozvani starješine. U uvodu sam im objasnio da sam postavljen za vršioca dužnosti komandanta TO u miru, da je ratni komandant TO ostao Osman Puškar, te sam pokušao pojasniti vojno-političku situaciju i plan organizovanja TO na općini. U jednom momentu pitao sam prisutne starje-

¹⁰ U Donjoj Orahovici su npr. formirane čak četiri čete.

¹¹ Poznavao sam samo dvojicu ljudi koji su u tim prijelomnim danima ostali u Okružnom štabu TO Tuzla: Fehima Kahrmanovića i Akifa Kušljugića, a u isto vrijeme kada smo stvarali ovu organizacijsku strukturu za novog komandanta Okružnog štaba TO je imenovan Vahid Karavelić, što sam naknadno saznao.

šine ima li neko ko smatra da naša borba nije ispravna i da u njoj ne bi želio učestvovati. Nastao je tajac od nekih par minuta, a onda mi se, gotovo ljutito, obratio Hajrudin Helić: *"Jesi li ti nas za to zvao, da nas provjeravaš? Ukoliko imaš plan, saopšti nam šta da radimo, a ovdje nema čovjeka koji nije za odbranu!"* Bio sam prijatno iznenađen, ali i ohrabren njegovom reakcijom. Pitao sam ponovo i ostale misle li svi tako – i dobio znakove odobranja. Tada sam prvi put saopćio dužnosti starješinama u rejonskim štabovima TO, a ostale sam upoznao da će biti raspoređeni u druge jedinice. U prijevodu to je značilo – formirao sam komande RjŠTO i imao plan za komandu Odreda TO, kojeg smo namjeravali mobilisati.

Bio je to ozbiljan korak naprijed u objedinjavanju snaga koje su do tada formirane na području Gračanice, uglavnom teritorijalnih jedinica po mjesnim zajednicama, uličnih straža, kao i nekih samoorganizovanih grupa.

Nabrojat ću ovom prilikom novoimenovane komandante rejonskih štabova. Dakle, u RjŠTO Gračanica za komandanta je određen rahmetli Safet Durkalić; u RjŠTO Orahovica za komandanta je određen Hasan Gazibegović; u RjŠTO Soko (Trebava) bio je to Mensur Lika, te u RjŠTO Malešići – Esad Bašić. Kasnije, s formiranjem drugih jedinica, manevarskih i pratećih – za komandanta Odreda TO određen je Velija Džananović, u Protivdiverzantskom vodu (PDV) bio je rahmetli Bahrija Čoso; u Maneverskom vodu

Oficiri mirnodobskog sastava Opštinskog štaba TO Gračanica - jezgro ratnog sastava komande OpŠTO i kasnije Operativne grupe 2 Gračanica. Stoje, s lijeva na desno: Ibrahim Nurkić, Osman Puškar i Bahrija Bričić; kleče: Asim Mehić, Dževad Muderizović i Ibrahim Bajraktarević.

TO (bivša jedinica Patriotske lige) na mjestu komandira je ostao Mehmed Ahmedbegović. Bio je tu i Manevarski vod policije, odnosno SJB (na čelu mu je bio Asim Čajić). U pozadinsku bazu raspoređen je Ahmed Đulić, za formiranje sanitetskog voda određeni su dr. Muhamed Salihbašić i dr. Suad Zelenturović (bila je to osnova iz koje se razvila naša kasnije ratna bolnica – preteča današnje gračaničke Opće bolnice).

Čitajući dužnosti novoimenovanim starješinama rejonskih štabova, prvi put sam shvatio da smo krenuli u organizovane pripreme za odbranu i rat. Shvatio sam i koliko je, zapravo, ozbiljno stanje na terenu, jer niko od prisutnih nije prokomentarisao moju odluku

o postavljenju. A možda je bilo i razloga... Sastanak smo, koliko se sjećam, završili negdje u 13:30 sati. Novopostavljene starješine su dobile zadatak da idu od kuća, formiraju komande po mjesnim zajednicama – dakle, pronađu i odrede komandno mjesto, okupe komandire i vođe po mjesnim zajednicama, kao i predstavnike vlasti, pokažu im moje naredbe i objedine sve snage na svom području odgovornosti. Svi su imali zadatak da mi se sa terena jave istoga dana u 17:00 sati.

Mnogi od njih krenuli su od svojih kuća “u nepoznato” – jer uopće nisu bili iz mjesta u koja su upućeni. Naime, samo je RjŠTO Gračanica bio popunjen starješinama iz Gračanice (govorim o ključnim starješinama u komandi). RjŠTO Orahovica bio je 60% popunjen starješinama iz Gračanice, dok su ostali sa matičnog područja. Isti je omjer bio i u RjŠTO Soko ili Trebava, dok je u RjŠTO Malešići 80% imenovanih starješina bilo iz Gračanice. Ali krenuli su, obavili zadatak, našli društvene objekte i kuće kao buduća komandna mjesta, te su mi se svi javili tog istog dana do 17:00 sati, što mi je bio znak da su uspostavili kakva-takva komandna mjesta i da kreću dalje u posao.

Dakle, još prije 15. aprila 1992. godine – dana koji je Odlukom Predsjedništva RBiH (kao naše buduće Vrhovne komande) određen kao krajnji rok za objedinjavanje svih naših odbrambenih snaga – mi smo, ovdje, na području Gračanice, imali uspostavljen red, tj. snage odbrane objedinjene u legalnim strukturama i jedinicama Teritorijalne odbrane RBiH,

ZADACI KOMANDANTIMA I POMOĆNICIMA

Odmah po imenovanju, komandanti rejon-skih štabova TO su dobili zadatak da predlože strukturu organizovanja na svojim područjima i to uglavnom na principu objedinjavanja snaga od već postojećih, organizovanih ili samoorganizovanih jedinica, ukрупnjavajući ih do nivoa četa i vodova.

Također su trebali da predlože komandni kadar po nižim jedinicama, o čemu su bili dužni referisati na sastanku, određenom za 17. 04. 1992. godine.

Tog petka, 17. aprila 1992. godine, već sam imao sve prijedloge s terena, usvojio ih ili izvršio blage korekcije.

Komandni kadar do nivoa komandira voda bio je uglavnom postavljen. Sjećam se da je bilo problema samo u mjesnim zajednicama Miričina i Pribava, gdje je bilo nešto teže odrediti komandire četa zbog usaglašavanja sa rukovodstvom mjesnih zajednica, što je ipak vrlo brzo riješeno.

Dakle, komande nižih nivoa već su bile imenovane. Zaključio sam tada da bi trebalo izvršiti i popunu komande OpŠTO, koja je bila poprilično razbijena odlaskom starješina srpske nacionalnosti. Trebalo je iznaći rješenje za sve dužnosti. Istina, jedan broj starješina imao je ratni raspored u OpŠTO i oni su već 16. aprila pozvani na rad u OpŠTO, od kada je funkcionisalo i stalno dežurstvo u toj komandi. Međutim, za dobar broj mjesta trebalo je tražiti nova rješenja.

Koliko je to bio neizvjestan, a ponekad i “slučajan” posao, pokazat ću na dva primjera. Idem tako na sjednicu Ratnog predsjedništva Skupštine opštine Gračanica i usput susret-nem Ahmu Moralića. Znam da je građevinski inženjer, a u OpŠTO po formaciji treba načelnik Građevinske službe. Prilazim mu, pozdravljamo se i ja ga pitam da li bi obavljao tu dužnost. On me obavještava da je već angažovan kao komandir u jedinici na Čirišu. Kažem da obavijesti Rejonski štab TO da mu nađu zamjenu, a da se od sutra javi na dužnost u OpŠTO. Primjer drugi: nemamo popunjeno mjesto načelnika Saobraćajne službe. Sjetim se inženjera saobraćaja Omera Hamidovića, tada vlasnika i instruktora auto-škole; tražim ga po čaršiji, ali ga ne mogu naći. Šaljem policiju da ga pronađu, nađoše ga i dovedoše, ja mu saopćim šta će raditi, a on me pita šta će sa svojim kandidatima. Kažem mu da prekine sa obukom, što on i učini

– dok se nije završio rat. I mnogo, mnogo takvih drugih primjera...

Komandu OpŠTO i dugih jedinica ipak smo popunili najkasnije do 25. aprila 1992. godine.

U međuvremenu, postavio sam i specifične zadatke svojim bližim saradnicima, onima koji su od početka sačinjavali komandnu strukturu OpŠTO Gračanica. Tako je, na primjer, Asim Mehić kao pomoćnik za organizacijsko-mobilizacijske poslove bio zadužen da, za sve ljude koji su se dobrovoljno javljali u sastave Teritorijalne odbrane (a bilo ih je, tih dana, veoma mnogo), određuje gdje će se ko javljati. One koji su bili dobro obučeni trebalo je “rezervisati” za Odred Teritorijalne odbrane, a posebno Protivdiverzantski vod (dakle, tu se trebaju upućivati oni koji su vojnu obuku prošli kao izviđači, diverzanti itd.). Specijalnosti je trebalo čuvati, a ostali su se upućivali kako smo formirali rejonske jedinice.

Inače, još u to vrijeme, Asim je morao – imajući u vidu ranije iskustvo Sekretarijata narodne odbrane Gračanica i nasilnog noćnog upada JNA u njegove prostorije – sve te spiskove koje je vodio i sve bilješke nositi sa sobom. Nisu smjeli biti u prostorijama Štaba TO, a ni u njegovoj kući: negdje su morali biti skriveni, pa kad dolaziš na posao, prvo uzmeš te dokumente, a poslije posla ih skrivaš... I samo Asim to zna. Kasnije je i Bahrija Bričić morao da obezbijedi prostore za tajna skladišta (po kućama itd.), pa čim dobijemo neki metak, neku pušku i sl. – valja to sakriti. S puškama je bilo i lahko – ionako ih nismo imali, pa što se nabavi, odmah se zaduži neki od boraca. Ali valjalo je dosta toga drugog sačuvati i zbrinuti, na mjestima za koja je samo Bahrija znao – jer, opreza nikad dosta: očekivali smo još uvijek neku intervenciju JNA, da oni sve to otkriju, oduzmu i otmu...

UVOJNIČAVANJE, OBUKA JEDINICA I FORMIRANJE LINIJA ODBRANE

U subotu 18. aprila, na moju naredbu, organizovali smo i održali prvo naše vojničko savjetovanje – dakle, sastanak i savjetovanje sa svim starješinama do nivoa komandira voda. Cilj je bio: upoznavanje sa vojno-političkom situacijom u državi i na općini, saopćavanje ratnog rasporeda i ratnih dužnosti, te izdavanje zadataka jedinicama u narednom periodu. To savjetovanje je održano u Domu kulture u Gračanici, današnjem BKC-u, u velikoj sali.

Već na tom sastanku, ja sam iznio razrađen plan formiranja Teritorijalne odbrane na općini, po kome ćemo imati jedinice prostornog karaktera (rejonske štabove TO), kao i manevarske jedinice, što je za tadašnji stepen organizacije TO bila samo vizija.

Koristeći bilješke sa priprema tog sastanka, navodim naše tadašnje zadatke:

- Dozavršiti formiranje jedinica TO u mjesnim zajednicama, i to: u stalni sastav – ljudstvo sa vlastitim naoružanjem, a u rezervu ljudstvo bez naoružanja (posebno pažnju je trebalo obratiti na probleme u mjesnoj zajednici Gračanica);
- Uspostaviti apsolutnu kontrolu nad jedinicama TO u mjesnim zajednicama, spriječiti sve moguće incidentne slučajeve;
- Sve one koji se ne prijave u TO smatrati paravojnom formacijom, a u skladu sa Odlukom Predsjedništva R BiH broj 01-011-306/92, od 09. 04. 1992. godine;
- Održati sastanke sa predsjednicima kriznih štabova u mjesnim zajednicama sa područja nadležnosti RjŠTO, ponovo ih upoznati sa odlukom o formiranju RjŠTO i njegovim sastavima, dopuniti RjŠTO sa potrebnim kadrovima;
- Evidentirati eventualne primjedbe na sastav komandi RjŠTO, te sa predsjednicima kriznih štabova riješiti navedeno;

- Imati svakodnevnu vezu sa OpŠTO i kriznim štabovima MZ.

Na tom savjetovanju govorilo se i o određenim problemima, od kojih ističem: otežano komandovanje sa ljudstvom koje je sebi kupilo oružje; kako organizovati straže i da li ih uopće organizovati; uozbiljiti ljudstvo; staviti svo ljudstvo pod jednu komandu i slično – što samo po sebi govori o stepenu organizacije TO za to vrijeme.

Na savjetovanju su se izdvojila neka tri osnovna cilja. Prvi cilj bio je uvojničavanje, dakle vojnička organizacija naših jedinica, drugi utvrđivanje linija odbrane (komadanti i operativci su bili zaduženi da odrede linije odbrane) i treći – obuka.

Jedna od prvih jedinica na kojoj smo to primijenili bio je Manevarski vod Teritorijalne odbrane, dakle ranija jedinica Patriotske lige.¹² Pošto je u međuvremenu i formalno ušla u sastav Teritorijalne odbrane, kao Manevarski vod, jedinicu smo trebali obučiti. Iz tog razloga u nju smo poslali dvojicu instruktora. Jedan je bio mladi poručnik JNA, koji je studirao na Vojnoj akademiji Kopnene vojske u Beogradu, Nermin Duraković iz Malešića. Drugi je bio rahmetli Hasib Fehratović zvani Pibe, iz Donje Lohinje, aktivno vojno lice u JNA (sjećam se, kada je došao u OpŠTO da se prijavi i stavi na raspolaganje, kazao je da je po vojnoj specijalnosti diverzant). Na prijedlog Osmana Puškara, Nermina i Hasiba sam odmah poslao kao instruktore za obuku u Manevarskom vodu TO, koji je u to vrijeme bio stacioniran na području Šabuša – Režići, između mahala Lipa i Čiriš (naspram Lenđića). Tu je počela i prva prava, organizovana obuka, dakle časovi, postrojavanje, vježbe... Pripadnicima jedinice je to poprilično teško padalo, jer zaista se radilo o pravome uvojničavanju i obuci.

FORMIRANJE RATNOG PREDSJEDNIŠTVA OPĆINE GRAČANICA

U dotadašnjem radu na organizaciji TO općine Gračanica, aktivnosti smo koordinirali sa predsjednikom Skupštine opštine, Hazirom Vikalom. Važna spona u tome bio je Osman Puškar, raniji komandant OpŠTO, u to vrijeme Vikalov savjetnik i jedan od najbližih saradnika. Međutim, tog 18. aprila 1992. godine, “na osnovu ukazane potrebe i proglašenja neposredne ratne opasnosti u Republici Bosni i Hercegovini”, došlo je do formiranja Ratnog predsjedništva opštine Gračanica.

Bio je to prvi i najvažniji korak u ratnoj organizaciji civilne vlasti. Pored predsjednika Skupštine opštine, te predsjednika općinskog Izvršnog odbora, u Ratno predsjedništvo sam ušao i ja, kao komandant OpŠTO, te Galib Ahmetašević, sekretar za narodnu odbranu, kao i Faruk Huskanović, koji je u međuvremenu postavljen za načelnika Stanice javne bezbjednosti. Ostale članove uglavnom su činili predstavnici, odnosno predsjednici političkih stranaka. U tom prvom sazivu Ratnog predsjedništva (12 članova), nalazili su se i predstavnici SDS-a: Brano Marušić, predsjednik Izvršnog odbora, potpredsjednik te stranke, te Đorđo Ilić, predsjednik SDS-a općine Gračanica, a uz njih, iz reda srpskog naroda, i Slavodar Vuković, predsjednik SDP-a. Dakle, Ratno predsjedništvo je trebalo biti organ koji će imati povjerenje i srpskog naroda na području općine.

Spomenuto rješenje i predloženi saziv su, inače, ozvaničeni na sjednici Skupštine opštine, održanoj nekoliko dana kasnije, kada je to glomazno predstavničko tijelo (koje je brojalo 70 odbornika i u ratnim uslovima se teško moglo sastajati), faktički prenijelo

¹² Spomenuo sam da sam, prilikom prvog susreta, u Piskavici, izviješten da jedinica ima “tri voda”. Međutim, to su bili samo planovi, jer je po broju ljudstva jedinica ostala na stupnju jednog ojačanog voda. Zato je u tom formacijskom obliku i ušla u sastav OpŠTO Gračanica. Neki od njenih pripadnika su u međuvremenu raspoređeni u druge jedinice (čete rejonskih štabova i Odred TO). Poslije našeg susreta u Piskavici i Bajbaga se sa svojim ljudima vratio u Stjepan Polje, gdje su djelovali kao faktički zaseban interventni vod.

REPUBLIKA BOSNA I HERCEGOVINA
ŠTAB TERITORIJALNE ODBRANE
GRAČANICA

5292-95/02
029

POVJERLJIVO

Broj: 01/1-475/92
Datum: 06.07.1992. godine

U B U T S T V O
O PRIMOPREDAJI ORUŽJA OD G.L OHINJE I RAZMJENI
ZAROBLJENIKA

1. Složiti oružje po vrstama i broju, kraj oružja pet civila, ostali loo m u grupi. PREDAJA ORUŽJA KOD KUĆE DJURIĆ BOŠKA
2. Mi dolazimo sa pedeset boraca, vršimo prebrojavanje i izuzimamo oružje.
3. Kad se oružje izuzme sve mještane uputiti u OSNOVNU ŠKOLU I DOM KULTURE gdje će sačekati razmjenu.
4. Ženama dozvoliti da idu namiriti stoku, tom prilikom upozoriti ih da će biti borbeno djelovano ukoliko se one late oružja, bez obzira šta su žene.
5. Pripremiti ljekarsku pomoć za bolesne i djecu, te dozvoliti pripremu hrane.
6. Od pet punoljetnih muškaraca uzeti izjave u pismenoj formi o postupanju sa civilima.
7. Omogućiti mještanima koji izreze želju da ostanu u G.Lohinji da to i ostvare, o tome se moraju pismeno izjasniti-potpisati izjave
8. O daljim detaljima dogovarati se u toku akcije.

NAČELNIK ŠTABA TO

Kep. Ibrahim Nurkić

Nurkić

Kako smo postupali kod razoružavanja Gornje Lohinje

svoje ovlasti na Ratno predsjedništvo općine Gračanica.

Kao član Ratnog predsjedništva (po dužnosti), sjećam se i prvih sjednica. Prva je održana 20. aprila, u proširenom sastavu (prisustvovali su i Osman Puškar, zatim Sreten Pejić – potpredsjednik Skupštine opštine i predstavnik SDS-a, kao i neki uglednici građani). Između ostalog, izvijestio sam Predsjedništvo o aktivnostima Teritorijalne odbrane i predložio da Teritorijalna odbrana i milicija preuzmu ulogu obezbjeđenja vitalnih objekata na području Općine Gračanica, dakle – vodovodna postrojenja, trafo-stanica, pošta i drugi, kako bi se preduprijedile moguće diverzije (slične onima iz prethodnog mjeseca). To je i prihvaćeno.

Na spomenutom sastanku, kao i na nekoliko narednih, raspravljalo se i o odnosima sa JNA. Naravno, tada, pred srpskim predstavnicima, niko od nas nije želio označiti JNA kao agresora i neprijatelja. Čak smo se komandama JNA obraćali i sa zahtjevima da nam vrate makar dio ranije oduzetog naoružanja TO, kako bismo naoružali Protivdiverzantski vod koji će obezbijediti vitalne objekte. Od toga, naravno, nije bilo ništa, ali pored dva veoma snažna garnizona JNA u neposrednom susjedstvu (Tuzla i Doboj) moralo se taktizirati, kako bismo dobili vremena za organizaciju, obuku i naoružavanje.

KONTAKTI SA JNA – NUĐENA NAM JE “AUTONOMIJA”

U međuvremenu, događale su se značajne stvari na nivou Tuzlanske regije. Predsjednik skupštine opštine Tuzla, Selim Bešliagić, gotovo je stalno imao kontakte sa tadašnjim komandantom JNA u Tuzli, generalom Jankovićem. Službene kontakte s JNA ostvarivali su i predstavnici drugih općina. U ime opštine Gračanica, ispred Ratnog predsjed-

ništva, to su činili Hazim Vikalo i Osman Puškar. Negdje između 20. i 25. aprila, koliko se sjećam, saopćena nam je informacija da je JNA ponudila “autonomiju” Tuzlanske regije. Naime, general Janković je ponudio da na području Tuzle neće biti rata, da će on to obezbijediti i garantovati – ukoliko rukovodstva općina proglase autonomiju (koja je podrazumijevala i “ostanak” u tzv. Jugoslaviji, tačnije Velikoj Srbiji). Razmatrali smo to na sjednici Ratnog predsjedništva – i, naravno, mi Bošnjaci smo jednoglasno kazali da to nećemo prihvatiti, dok su srpski predstavnici šutili.

Od “autonomije”, naravno, nije bilo ništa. Slično nama izjasnile su se i druge općine. Ključnu ulogu u tome, po mom mišljenju, odigrao je Selim Bešliagić. Ostali predsjednici općina su, ipak, u njega gledali kao u neku vrstu lidera, iako su oni redom bili iz SDA, dok je u Tuzli na vlasti bila koalicija Reformista i SDP-a. Ali Tuzla je bila najveća opština, sa najviše stanovnika, najjačim financijama, najviše materijalnih sredstava... Selim je ponude za autonomijom decidno odbio i takvu vrstu razgovora prekinuo.¹³ Učinila su to već i rukovodstva drugih opština, tako da se već negdje 10. maja definitivno znalo da mi na to ne pristajemo.

U ovim razgovorima s predstavnicima JNA uspjeli smo da “izmanevrišemo” generala Jankovića i riješimo jedan problem koji za nas tada nije bio mali. Riječ je o pokretima jedinica JNA putem Doboj – Tuzla, kroz mjesne zajednice u kojima je živjelo bošnjačko stanovništvo. Jedinice JNA su već duže vrijeme koristile taj put. Njegova važnost je posebno došla do izražaja s prenošenjem borbi na Bosansku Posavinu, kada je postao najsigurnija komunikacija na strateškom pravcu iz Srbije prema zapadnoj Bosni i Kninskoj Krajini. Za to vrijeme, jedinice JNA su, ko-

¹³ Poslije se u javnosti pojavila ona čuvena snimka Bešliagićevog telefonskog razgovora s jednim oficijom JNA, kada je na ponovljene ponude da Tuzla sa susjednim opštinama proglasi autonomiju odvratio da on nema druge države osim Bosne i Hercegovine.

risteći ovu cestu, stalno izazivale incidente – pucanjem u zrak, prijetnjama, vrijeđanjem naroda, isticanjem nacionalističkih simbola, oznaka i pozdrava, pa bilo je čak i pucanja po civilnim objektima... Kasnije, kako se ovdje narod organizovao i samoorganizovao, dešavale su se i blokade puta, postavljanje barikada, gdje su izlazili stanovnici mjesnih zajednica i samoinicijativno zaustavljali kompletan saobraćaj. S počecima naoružavanja stanovništva, javljaju se i pojedinci poput Bajbage, koji su zaustavljali konvoje JNA, pa čak i razoružavali posade pojedinih vozila i zarobljavali njihove pripadnike...

U takvim situacijama JNA je vršila veliki pritisak na općinu Gračanica, SJB i legalne organe vlasti, ali sada, u aprilu 1992. godine, poslije onoga što se zbilo u Bijeljini i Zvorniku – prijetila je već sasvim realna opasnost da bi JNA jedan takav incident iskoristila kao povod za svoju intervenciju, tačnije okupaciju Gračanice, a znamo šta bi se u tom slučaju desilo. Iz tog razloga, tražili smo od generala Jankovića da taj pravac kretanja jedinica JNA promijeni, odnosno preusmjeri ih na alternativni pravac dolinom rijeke Spreče – ali tamo ozrenskom stranom, od Petrova preko Boljanića, Tekuće i tako dalje. On je taj naš zahtjev i uvažio.

Inače, 29. aprila nama je stiglo naređenje vezano za ovu problematiku – naime, da kolone JNA više ne propuštamo kroz svoje područje. Realno, mi još uvijek nismo bili spremni za borbeno djelovanje, niti za otvoreni sukob sa snagama JNA. Dakle, nismo imali ni realnih snaga da zaustavimo kretanje njihovih kolona našom općinom. Mnogi su me, i tada i kasnije, pitali kako bi se na Gračanicu odrazilo to da je JNA krenula u vojni obračun s nama. Bez obzira na zgode u kojima su pojedinci poput Bajbage uspijevali zaustaviti par vojnih vozila ili kada bi se građani (civili) u znak protesta ispriječili na cesti, pa privremeno zaustavili čak i veće kolone (što je narod doživljavao kao uspjeh, dokaz vlastite snage i nemoći neprijatelja) – ja sam uvijek

govorio da bi tri-četiri tenka napravila kaos u Gračanici, ukoliko bi zaista izveli pravi napad i ciljano išli na zauzimanje vitalnih objekata (policija, općina i sl.).

Dakle, iako smo imali ljude koji su bili spremni da stupe u borbu sa pripadnicima i jedinicama JNA (hrabrosti im nije nedostajalo), realno nismo imali ni oružja, ni vojske, ni organizacije da se na to usudimo.

Stoga su pristanak generala Jankovića na naš prijedlog i njegova naređenja s tim u vezi izdata za nas predstavljala značajno olakšanje. Time smo, po ko zna koji put već, kupili vrijeme za našu organizaciju, naoružavanje i obuku, zahvaljujući čemu smo se, nepun mjesec kasnije, uspjeli oduprijeti svojoj onoj sili koju je JNA navukla na prostore Ozrena, usmjerivši je prema Gračanici. Da je ranije došlo do sukoba, tačnije da je JNA našla izgovor da vojno djeluje na našem terenu, kao što je djelovala u Bijeljini ili Zvorniku – ubijeđen sam da bi Gračanica doživjela sudbinu tih gradova.

NASTAVLJAMO ORGANIZOVANJE TO – SRBI NAPUŠTAJU GRAČANICU

Posljednjih desetak dana aprila i nekoliko prvih dana maja 1992. godine radio sam na popuni OpŠTO i rejonskih štabova, obezbjeđujući neophodne kadrove na formacijska mjesta. Nismo imali dovoljno oficirskih kadrova, pa smo to pokušavali nadomjestiti ljudima koji nisu imali vojnog znanja, ali su bili stručno osposobljeni, pa tako – ekonomisti su mogli biti intendanti, inženjer-saobraćajac je mogao biti načelnik saobraćajne službe i sl. U tom periodu pojavit će se i prvi oficir bivše JNA koji nam se javio. Bio je to rahmetli Bahrija Džananović, mlad oficir koji je napustio službu i stavio nam se na raspolaganje. Predstavio se kao oficir veze, a mi smo ga, nekoliko dana kasnije, i postavili za načelnika veze, gdje je odradio dobar posao. Bahrija je kasnije napredovao do načelnika štaba, a potom i komandanta brigade.

No, u tom vremenu, s kraja aprila i početka maja – takvi kakvi jesmo, bilo je mnoštvo naroda, mnoštvo jedinica, pa smo imali ozbiljnih problema sa sistemom rukovođenja i komandovanja. Pokušali smo to prevazići na sastanku od 25. aprila, gdje smo nastojali urediti rukovođenje i komandovanje, odnosno pretpočinjavanje jedinica, kako bi se tačno znalo ko je na vezi komandanta OpŠTO, ko na vezi komandanata rejonskih štabova itd.

Tih dana sam, također, posebnu pažnju posvetio “lobiranju” ljudi srpske i hrvatske nacionalnosti za priključenje Teritorijalnoj odbrani, odnosno stupanju na neke pozicije gdje smo željeli vidjeti i Srbe, i Hrvate, kao građane zajedničke nam domovine.¹⁴ Obavio sam niz razgovora sa tim ljudima, tražeći ujedno i neka kadrovska rješenja. Neki su odbili, drugi bi u prvi mah pristajali, pa bi se desilo – obavim danas razgovor, a ujutru tog čovjeka više nema... Ali ističem i jedan pozitivan primjer: Tihomir Tiho Petrović, koji je pristao i koga sam postavio za komandira Izviđačkog voda.

Nažalost, u danima koji su slijedili, gračanički Srbi su počeli da napuštaju ovaj grad i to uglavnom Srbi koji su se opredijelili za politiku SDS-a. Među njima su bili i neki koji su se otvoreno izjašnjavali za ratnu opciju, pa je bilo i pojedinaca koji su poručivali kako će se uskoro vratiti u Gračanicu “na bijelom konju”. Neki od njih su (kako se kasnije po-

kazalo) već bili umiješani u ranije spomenute diverzije i terorističke napade. Organizacija Teritorijalne odbrane, koja je išla naprijed, sigurno ih je bila obeshrabrila. Pretresom stanova i drugim istražnim radnjama pronađen je i niz dokumenata, skrivenog oružja i drugih dokaza, koji su jasno govorili o njihovim nakanama. Postojao je razrađen plan njihovog sudjelovanja u okupaciji Gračаницe, imali su određene precizne zadatke, sistem veza i sl.

Kod jednog od rezervnih oficira – a radilo se o Rajku Keriću, čovjeku s kojim sam prethodno obavio razgovor i ponudio mu jako visoku dužnost u Teritorijalnoj odbrani, smatrajući ga Gračanlijom – pronašli smo, pored oružja, i spisak već formirane, paralelne Srpske Teritorijalne odbrane, čiji je on bio komandant.¹⁵

Imali su već organizaciju tako da su pokrili Gračanicu sa jedinicama i komandirima, imali su razrađen plan veza sa šiframa i “razgovornikom”. Imali su i jasno određene zadatke u planiranoj okupaciji Gračаницe.

U jednom drugom stanu pronađen je čak i spisak ljudi za koje je planirano da budu ubijeni nakon što Gračаницa bude okupirana. Na spisku su se nalazili uglavnom najviđeniji ljudi Gračаницe, predsjednici političkih stranaka, rukovodioci, vjerski službenici, privrednici. Među njima su bili i Hazim Vikalo, te Osman Puškar.¹⁶

14 U tome nam je uzor bilo i naše vrhovno rukovodstvo. Odlukom predsjednika Predsjedništva RBiH Alije Izetbegovića na čelo Štaba TO RBiH imenovan je pukovnik Hasan Efendić, a za njegove zamjenike su postavljeni Jovan Divjak i Stjepan Šiber, kasniji generali Armije RBiH.

15 Uoči referenduma o nezavisnosti Bosne i Hercegovine, srpski politički predstavnici su 28. februara 1992. godine proglasili tzv. Srpsku Skupštinu opštine Gračаницa. Formiranje srpske TO bio je naredni korak u paradržavnom organizovanju. Još ranije (u oktobru 1991.), predstavnici ozrenskih sela su jednostrano proglasili opštinu Petrovo, u kojoj je, uz neke dobrovoljačke jedinice JNA, kasnije formirana i srpska TO. Na Ozrenu je još sredinom aprila bila proglašena opća mobilizacija.

16 Otkriće spomenutog spiska za likvidaciju, za koji se ubrzo pročulo, izazvalo je nemir u gradu, ali i odredilo naše dalje djelovanje. Pošto je i dalje postojala realna opasnost da JNA nasilno uđe u Gračanicu, mi smo neke od ljudi sa tog spiska sklanjali. Nažalost, to je doprinosilo glasinama u samom gradu, gdje se tvrdilo kako je ovaj ili onaj “pobjegao”, ali ističem sada da sam za neke ljude samo ja znao gdje se nalaze i niko drugi. Oni su svakoga dana mijenjali mjesto boravka – danas je u jednoj kući, sutra će biti u drugoj. Ja bih, naravno, uvijek tačno znao gdje boravi i gdje ću ga, u slučaju da mi zatreba, pronaći.

Gračanici je, dakle, bilo namijenjeno ono što se već desilo u Bijeljini, Zvorniku, Brčkom, Doboju, Prijedoru... Sve po istom scenariju.

USPOSTAVLJAMO REJONSKI ŠTAB TO U KLOKOTNICI

Početkom maja 1992. godine pao je Doboju, gdje započinje etničko čišćenje i teror nad nesrpskim stanovništvom. Za nas u Gračanici postavilo se pitanje odbrane bošnjačkih naselja istočno od Doboja. Još negdje 20.–22. aprila, kod mene je u OpŠTO Gračanica dolazio Refik Dautović, predsjednik Kriznog štaba iz Velike Brijesnice, tražeći stručnu pomoć u organizaciji snaga odbrane na tom prostoru. Tamo su već postojale neke jedinice, ali nisu znali kako da to ustroje, uvojniče. Poslao sam im neke naše starješine da im u tome pomognu.

Međutim, nakon pada Doboja, jedno jutro dodoše predsjednici tri tamošnje mjesne zajednice, a sa njima i bivši oficir JNA – kapetan prve klase, kako mi se predstavio, artiljerac, Sead Arnautović. Tražili su pomoć u vojnoj organizaciji tih prostora – da ih uzmemo pod komandu. Pristao sam i odmah telefonom izvijestio predsjednika Vikala, zamolivši ga da o tome službeno obavijesti predsjednika Skupštine opštine Doboju Ahmeta Aličića. Odlučio sam da to područje organiziramo kroz Rejonski štab TO Klokotnica, u sastavu OpŠTO Gračanica. Odmah su počele rasprave ko će da komanduje, ali sam ih odmah presjekao, odlučivši da za komandanta postavim Seada Arnautovića. On je, inače, bio rodom iz Čelića, koji se tu zautstavio napuštajući JNA. Procijenio sam da će najbolje biti ukoliko komandu povjerim čovjeku sa strane, koji posjeduje odgovarajuća stručna znanja. Interesantno, tamo su ga vrlo brzo prihvatili.¹⁷ Rejonski štab Klokotnica je

po brojnom stanju bio i najveći štab i pokrivao je sve tamošnje mjesne zajednice.

Poseban problem u vezi sa odbrambenim pripremama na teritoriji današnjeg Doboju Istoka, bio je status tzv. mješovite čete u selu Svjetliča. Tu jedinicu, u kojoj su bili i Bošnjaci i Srbi, prethodno je organizovala i naoružala JNA. Prvi sam starješina Teritorijalne odbrane koji je otišao u tu četuju, odmah nekako nakon formiranja RjŠTO Klokotnica, odnijevši im oznake TO RBiH. Pripadnici jedinice srpske nacionalnosti ih nisu prihvatili, ovi drugi su ih preuzeli, ali ih nisu stavili. No, pored te jedinice, mi smo i u Svjetliči nastojali formirati i našu jedinicu, dakle četuju TO RBiH. Nismo željeli prepustiti ovo mjesto niti jednog momenta.

Kada sam se prvi put zaputio u Svjetličuju, ljudi iz RjŠTO u Klokotnici su me pitali – jesi li lud što ideš, pa tamo su četnici. Ali bez obzira, odlučio sam se na to. Inače, prve kontakte u Svjetliči ostvario je rahmetli Mehmed Ahmetbegović. Posredstvom Mehmeda znao sam, ipak, da mi se neće ništa dogoditi. Sa mnomo je, tada, u Svjetličuju išao i potpukovnik Rasim Sakić, koji nam se u međuvremenu priključio, kao i Galib Ahmetašević. Uspostavljene kontakte sa Svjetličuju smo nastavili održavati, što će biti od velikog značaja za naše dalje organiziranje.

ZAPREČAVANJE GRADA

Spomenuh prethodno Rasima Sakića – čovjeka, starješinu, koji je na određen način obilježio period rata u Gračanici. Potpukovnik JNA po činu, oficir saobraćajnih jedinica – Gračanlija po rođenju. Upoznali smo se negdje u februaru 1992. godine. U rodni grad je došao krajem aprila, već kao penzioner. Bio je veoma obradovan kada me zatekao na dužnosti komandanta OpŠTO Gračanica. Odmah sam mu bio spreman ponuditi dužnost u Štabu, najprije načelnika saobraćajne

¹⁷ Sead će kasnije postati i komandant 109. brigade, ostavši na toj dužnosti do jeseni 1993. godine, kada je postavljen za načelnika artiljerije u komandi OG-2.

Sa jednog radnog sastanka u komandi (prvi s desna: pukovnik Rasim Sakić)

službe, pa neke druge pozicije. On, međutim, nije bio spreman primiti konkretnu dužnost, nudeći svoje iskustvo i znanje više u ulozi neke vrste koordinatora, što sam i ispoštovao.

Nedugo nakon dolaska, Sakić se pojavio (mislim da bi to moglo biti negdje između 5. i 8. maja) sa planom zaprečavanja grada – postavljanja improviziranih prepreka na ključnim pravcima, gradskim komunikacijama i ulicama, u cilju usporavanja neprijatelja u slučaju njegovog napada na grad.¹⁸ Pristao sam odmah i krenuli smo u realizaciju – mislim da bi to mogao biti 8. maj, s mobilisanim kamionima i vozilima (iz gračaničkih firmi “Komus” i “Transport i mehanizacija”). Neposredno smo to vodili Rasim, Ibrahim Bajraktarević i ja, a obezbjeđenje nam je bio Hasan Hadžihasanović, komandir jedne manje jedinice. Tako smo počeli, a ostali dio zaprečavanja Rasim je sam nadgledao.

O zaprečavanju grada nisam obavijestio nikoga – bila je to moja odluka, koju sam svjesno donio sam. Dobar dio posla je urađen tokom noći, tako da me je to jutro, kada su prve gračaničke ulice osvanule zapriječene, blokirane, pozvao predsjednik Ratnog predsjedništva Hazim Vikalo, i sam iznenađen, i pitao šta sam to uradio. Predsjednik je, inače, u mene imao neograničeno povjerenje i nikada nas dvojica nismo došli u konflikt. Ali zašto sam to uradio bez Hazimovog znanja? Jednostavno, procijenio sam da bi on mogao, eventualno, dovesti u pitanje zaprečavanje – iz straha da se time ne isprovocira agresor (s kojim smo još uvijek izbjegavali otvorenu konfrontaciju). Lično sam, međutim, sa svoje strane procijenio da to zaprečavanje, ipak, treba izvesti. Ubrzo se to pokazalo kao dobar potez, s kojim se složilo i Ratno predsjedništvo općine Gračanica. Iako je bilo određenih neprijatnosti i nerazumijevanja od pojedinih

¹⁸ Određene zapreke, u vidu čeličnih “ježeva” i sl., koje su reducirale saobraćaj, već su postojale na nekim mjestima, na punktovima policije itd.

građana, ipak je to bio krupan moralni iskorak koji je ohrabrio narod, pomagavši time i u osiguranju političke stabilnosti na našem prostoru.

MOBILIZACIJA TO I PRVE LINIJE ODBRANE

S obzirom na opći razvoj vojno-političke situacije, u OpŠTO Gračanica najprije donosimo naređenje kojim se uvodi prvi stepen pripravnosti, a 7. maja, po odluci Ratnog predsjedništva, proglašava se opća mobilizacija. Već smo imali ustrojene komande: 10. maja mobilisan je Vod vojne policije, Izviđački vod, Protivdiverzantski vod, zatim mobilisemo i Odred TO Gračanica, najprije 1. četu (13. maja), a zatim 2. i 3. četu, razmještajući ih po terenu (jedna je bila u Gračanici, druga u Piskavici, treća u Babićima), odakle su po potrebi mogle djelovati na ugroženim pravcima.

Tih prvih majskih dana 1992. godine, period uobičajenog radnog vremena provodio sam u kancelariji komandanta OpŠTO, a poslije 3 sata popodne pa sve do večeri bio sam na terenu, obilazeći položaje naših snaga i linije odbrane koje su se polahko formirale. Mislim da sam tada obišao bukvalno svaki položaj i svaki rov – i na području Gračanice, i okolnih mjesnih zajednica. Linije i položaje smo uspostavljali s osloncem na dominantne zemljišne objekte. Ustavili smo linije odbrane prema Lendićima, Gornjoj Lohinji i Duraću, naseljima u kojima je živjelo srpsko stanovništvo (masovno naoružano), zatim prema rijeci Spreči, odnosno području Ozrena, te prema Trebavi.

Karakteristično za taj period jeste to da su prvi položaji bili još uvijek vezani za sama naselja, tik pored kuća, pa su tako linije prema Lendićima bile na Griču, Režićima, Lipi – čitava Drijenča, Kaleba i Gajevi ostali su “ničija zemlja”. Prvi položaji prema Ozrenu bili su na Ritašićima, Vukniću, Hurijama, Korića Hanu – dakle, naselje Hajdarovac je bukvalno bilo ispred linija odbrane. I na području mjesnih

zajednica u Sprečanskoj dolini linije su redom bile iznad puta Doboj – Tuzla. Izuzetak je bila samo Pribava, u kojoj je gotovo pola stanovništva živjelo ispod ceste, pa su oni prvi uspostavili linije s donju stranu ceste, prema Spreči.

Slična situacija je bila i na Trebavi – Sorkoljani su npr. držali linije odbrane tik iznad Topčagića, a jedino su u Škahovici otišli nešto dalje, na greben Trebave – i zanimljivo je spomenuti da se ta linija odbrane, kod odabira nekih rovova, dobrim dijelom poklopila sa linijom iz Drugog svjetskog rata (vidjelo se to prilikom kopanja rovova). Tako je bilo i u Lukavici, gdje se se položaji uspostavljali na Delića visu i Zoljinom visu...

Spomenuo bih ovdje i jedan interesantan detalj iz Babića, gdje su liniju odbrane uspostavili ispod puta prema Visu (kojeg su već bile posjele neprijateljske snage). Imali smo velikih problema da je pomjerimo naprijed, na pogodnije mjesto, bio sam za to odredio i posebne starješine, ali teško je išlo. Na kraju sam lično morao intervenisati, a da bi pokazao ljudima koji su tu bili okupljeni u kakvom su zapravo položaju, otišao sam naprijed tridesetak metara, nabrao kamenja na tom putu; pitao sam ih – da li me vidite, oni odgovoriše da ne vide. Pođem bacati kamenje po njima, oni su se sklanjali, a ja im kažem: šta mislite, onda, šta vam puška ovdje može uraditi. I tako, liniju smo pomjerali na Sijedi krš.

EVAKUACIJA CIVILA IZ GRADA

U tom periodu mobilise se i Civilna zaštita, za čijeg komandanta je imenovan Faruk Širbegović. Vodeći se iskustvom Bijeljine, Zvornika, Bosanskog Broda, a ranije i Hrvatske, gdje su u ratnim dejstvima civili masovno stradali, on je predložio da napravimo planisku evakuaciju žena, djece i staraca. Iz Gračanice je svaki dan kretalo mnoštvo autobusa, preko Gradačca i Odžaka na skelu u Svilaju, pa preko Save, u Hrvatsku i dalje, u izbjeglištvo. Ono Gračanlija što nisu htjeli da idu

izvan zemlje, a bilo je i tih jako puno, pre-seljeno je u mjesne zajednice koje su prema našoj procjeni bile manje ugrožene (riječ je uglavnom o selima u sjevernom dijelu naše općine). U gradu, osim nas vojnika, muškaraca i poneke žene na radnoj obavezi, skoro da nije bilo nikoga – barem su takav utisak ostavljale opustjele ulice.

U toj “seobi naroda”, odlučio sam u ime nas, starješina TO, da u zadnjim autobusima pošaljemo i vlastite porodice. Raditi u takvim uvjetima, a istovremeno se brinuti za ženu i djecu, njihovu sigurnost itd. bilo je ogromno opterećenje, zbog čega sam i naredio evakuaciju. Napravili smo plan – za nas su bila obezbijedena dva-tri autobusa, a trebalo je i dosta ubjeđivanja... Svima nama je rastanak s porodicom veoma teško padao, jer slali smo ih na sigurno, ali ipak u neku neizvjesnost. Moja djeca su, saznat ću poslije, dvije noći prespavala u parku u Zagrebu, a na kraju su završili u Mariboru, u kasarni... U Gračanici su to neki tumačili kao – evo, ni mi nismo uvjereni u našu pobjedu, pa sklanjamo porodice, ali zaista smo se vodili procjenom da ćemo time biti slobodniji da radimo, da se posvetimo samo poslu.

NOVO RATNO PREDSEDNIŠTVO I POVRATAK OSMANA PUŠKARA NA ČELO OPŠTO GRAČANICA

U prvoj polovini maja 1992. godine došlo je do rekonstrukcije Ratnog predsjedništva, kao i Izvršnog odbora općine. Kada smo već krenuli s mobilizacijom, od srpskih predstavnika je zatraženo da se konačno opredijele: ili će zajedno s nama braniti Gračanicu ili će biti protiv nas. Poslije toga, predstavnici SDS-a više nisu prisustvovali sjednicama, a i neki drugi članovi su se, u međuvremenu, suočeni s pogoršanjem političke situacije, povlačili... S obzirom da je u tim presudnim danima

Ratno predsjedništvo trebalo da bude skoro pa u stalnom zasjedanju, nametala se potreba njegove rekonstrukcije, odnosno kooptiranja novih članova.

U Ratno predsjedništvo tada ulaze Sead Rešidbegović, potpredsjednik SDA i član rukovodstva Patriotske lige u Gračanici (on je izabran i za jednog od dva zamjenika predsjednika, dok je drugi bio Ahmed Šelo), te Ejub Hodžić, poslanik u Skupštini RBiH. Našeg drugog poslanika, Tarika Rešidbegovića, prethodno smo uputili u Sarajevo – da bude u neposrednom kontaktu sa institucijama Republike Bosne i Hercegovine i dostavlja nam sve potrebne informacije i uputstva iz prve ruke.¹⁹ U Predsjedništvo ulaze i novoimenovani predsjednik Izvršnog odbora općine Gračаница Reuf Sokolović, zatim Muhamed Ibrahimović kao novi sekretar za odbranu (Galib Ahmetašević je u međuvremenu prešao u TO), te Osman Puškar, koji se sredinom maja vraća na dužnost komandanta Opštinskog štaba TO Gračаница.

Osmanovim povratkom na mjesto komandanta, ja sam postavljen za načelnika Štaba.

U daljem periodu, Hazim Vikalo na čelu Ratnog predsjedništva i Osman Puškar na čelu Teritorijalne odbrane nastavili su neposredno rukovoditi odbranom ovih prostora. Želim ovom prilikom zapisati i nekoliko rečenica o toj dvojici ključnih ljudi iz tog vremena, s kojima sam najviše radio i saradivao. Kada je riječ o Hazimu Vikalu, teško se može zamisliti čovjek koji bi tako vješto obavljao tu funkciju, čovjek koji je uspijevaao pomiriti različite političke struje, koji je uspijevaao ubijediti druge da sve parcijalne interese ostave po strani i okrenu se samo jednom zajedničkom interesu, a to je naša odbrana. I danas, trideset godina poslije, lično smatram da se svi ti poslovi nisu mogli bolje uraditi nego

¹⁹ Kasnije sam u više prilika od nekih neupućenih ljudi čuo priču kako je Tarik, tobože, “pobjegao” (kao da se iz Gračаница bježalo u opkoljeno i blokirano Sarajevo). Ističem ovo i iz razloga što je Tarik Rešidbegović bio jedan od ključnih ljudi u organizaciji odbrane na području tadašnje općine Gračаница.

BILJEŽ 3

Gračanica 01.10.1993. g.

STRANA 6.

ORUŽANE SNAGE BiH

Povodom 1. godišnjice - formiranje OG-2

JEDINSTVOM DO KONAČNE SLOBODE

Osvrt načelnika OG-2 IBRAHIMA NURKIĆA

U na malom broju razgovora sa borcima Armije R BiH sa kojima se najčešće drušim, postavljeno mi je pitanje "otkuda OG-2 i ta baš u Gračanici?"

U povodu obilježavanja godišnjice OG-2 ojednom potrebu da ukratko iznesem svoje mišljenje i sjedno dam odgovor na gore postavljeno pitanje.

Odlučnost naroda u Gračanici i okolici da se suprotstavi, tada tehnički nesposobnijim agresoru i nadava svoj prestoni življenja, javila se još davno prije agresije. Organizacija naroda u ostraživanju tog čija mala je kasnila sa željom naroda, ali je, gledajući sa današnje vremenske distance, ipak realizovana na vrijeme u okviru tadašnjeg Opštinskog štaba TO Gračanica. Međutim, padom Doboja u četničke ruke, maja 1992. godine, slobodni dio opštine Doboj, koji se teritorijalno nalazio na opštini Gračanica, ostao je odojedom od matice opštine. Na inicijativu jednog broja ljudi koji su tada obavljali značajnije dužnosti u mjesnim zajednicama sa ovog područja i dijela starješinskog kadra, te uz konsultacije predsjednika SO Doboj i Ratnog predsjedništva Gračanica, Opština Gračanica širi svoja zona odgovornosti i na ovu područje. Sve što se dalje odvijalo u hizi je bilježenje za što boljom organizacijom OS R BiH na području Tuzlanske regije, tako se počelo m jula mjeseca

92. godine od tadašnjeg Regionalnog štaba TO Klokotnica formira 100. brigada, i na kratko vrijeme u organizacijskom smislu odjela od Opština Gračanica i pod neposrednom je komandom Okružnog štaba TO Tuzla. U tom periodu u Gračanici se javlja inicijativa za formiranjem brigade i lista se rusiljke tokom 7. i 8. mjeseca 1992. godine. U isto vrijeme se događaju i značajne vojničke pohode na ovom području, od kojih izdvajam osvajanje četničkih uporišta u Gornjoj Lohinji, Durucu i Lendincu, blikiraju Smelcu i zauzimanje agresora na daljnjem osvajanju opštine Doboj. Borci ovog kraja skreću pažnju na sebe, uz njih i komandni kadar iz Opština Gračanica. I tada, tačnije 17.08.1992. godine, a u cilju objedinjavanja dejstava i rukovodstva i komandovanja, komandant Regionalnog štaba Armije R BiH Tuzla daje naredbu o formiranju Taktičke grupe 2 iz sastava 100. dobrojske i 111. gračaničke, te ostalih jedinica TO opštine Gračanica.

Nakon toga, a u cilju stvaranja uslova za produžetak jedinstvenog izvođenja borbenih dejstava u zoni odgovornosti Regionalnog štaba odbrane Tuzla, a u skladu sa naredjenjem Glavnog štaba OB Republike BiH o formiranju operativnih grupa, pristupa se formiranju OG-2, od tadašnjih jedinica iz sastava TG-2 i novoformirane 117. Lukavačke brigade. Za komandanta OG-2 postavljen je tadašnji komandant TG-2 Osman Puškar. Komandant OG-2 predložio je, a komandant RSO Tuzla usvojio prijedlog da komandno mjesto OG-2 bude u vojnoj opštini Gračanica, što ne znači da u nekom budućem vremenu ne može biti i na drugim područjima.

Koristim ovu priliku da pozdravim sve bore OG-2 i Armije R BiH, pozdravim njih i građane ovog područja da produktimo jedinstvo borbe i izgradimo naše države i tako nastavimo kontinuirati zajedničke borbe protiv agresora, a nadam se, u skorijem vremenu slobodu, gradimo bolji i sretniji budućnost nama i našoj djeci.

Uz godišnjicu osnivanja Operativne grupe 2 (članak iz gračaničkog "Biljega vremena")

što ih je radio Hazim Vikalo, predsjednik Ratnog predsjedništva naše općine. Osman Puškar s druge strane, moj prijatelj, čovjek je visokog vojno-stručnog znanja iz oblasti odbrane, koji samom svojom pojavom odaje pravi lik komandanta; jako lukav, sposoban, vješt u procjeni situacije i hrabar u donošenju odluka i traženju načina kako ispravno postupiti. Mnogi ljudi su ga, tada, možda doživljavali i kao grubog komandanta, ali dobro znam da mu je narav sasvim drugačija. Naveo sam već da sam prilikom preuzimanja dužnosti komandanta Opština Gračanica kazao Osmanu da ga smatram boljim komandantom od sebe – i zaista sam to mislio. Čak i danas, kada bih morao birati sebi komandanta u nekom narednom ratu, bio bi to svakako Osman Puškar.

REKONSTRUKCIJA IZVRŠNOG ODBORA

Uz rekonstrukciju Ratnog predsjedništva, najvažnije u tom vremenu je bilo imenovanje novog predsjednika Izvršnog odbora, odno-

sno rekonstrukcija ovog organa vlasti koji je bukvalno bio općinska ratna vlada. Raniji predsjednik, Brano Marušić iz SDS-a, povukao se na godišnji odmor, odbijajući pozive predsjednika Ratnog predsjedništva da se vrati na posao. Stoga je Hazim Vikalo, uz podršku Ratnog predsjedništva, za novog predsjednika Izvršnog odbora imenovao Reufa Sokolovića, predratnog direktora preduzeća "Kokaproduct".

Novi predsjednik Izvršnog odbora općine Gračanica, Reuf Sokolović, bio je istaknut član opozicionog SDP-a. Njegovim imenovanjem se na određen način iskazalo jedinstvo svih političkih snaga u jedinstvenom frontu odbrane Bosne i Hercegovine na ovim prostorima. S Reufovim dolaskom nanovo se formira ovaj izvršni organ civilne vlasti na našoj općini, koji je odmah počeo da funkcionise i da odgovara svojoj namjeni u ratnim uslovima. Nakon imenovanja, Reuf je počeo da okuplja saradnike, pa je i od mene tražio četiri-pet starješina koji su već bili u jedinicama. Naravno, svi smo imali apsolutno

razumijevanje za jedan takav posao, znajući da je za sve nas neophodna podrška koju je trebalo da osigura Izvršni odbor.

Mi u OpŠTO Gračanica tada smo od Izvršnog odbora (i općinske vlasti, generalno) očekivali dvije-tri bitne stvari. Prvo, da logistički prate pripadnike i jedinice TO. Drugo, da se jasno definira i razdvoji rad civilnih organa od vojske, pošto smo već tada imali probleme na terenu gdje su se neki krizni štabovi po mjesnim zajednicama miješali u rad vojnih komandi.²⁰ Treće, da se obezbijedi potpun rad na mobilizaciji ljudi i sredstava za potrebe odbrane.

Izvršni odbor je u potpunosti odgovorio našim zahtjevima, djelujući izuzetno efikasno i na naše opće zadovoljstvo.

KAKO SMO SE NAORUŽAVALI?

U vrijeme mog dolaska na dužnost komandanta OpŠTO Gračanica, bukvalno nismo imali nikakvog naoružanja. Sve sa čime su naše snage tada raspolagale bile su duge cijevi pripadnika policije (aktivnog i rezervnog sastava SJB Gračanica), te naoružanje u posjedu građana – od lovačkog, preko ručno pravljenog do ilegalno nabavljenih vojnih pušaka, koje su po skupe pare kupovane na crnom tržištu. Našim nekadašnjim oružjem, koje je otela JNA, sada su se naoružavale jedinice tzv. srpske TO i paravojne formacije SDS-a, a mi nismo imali ništa i morali smo se snalaziti kako znamo i umijemo. U tom trenutku, za nas je ogromna pomoć bila kada nam je firma "Kokaprodukt" poklonila 4.000 metaka (7,62 mm). Bila je to i prva donacija za odbranu koju sam kao komandant primio.²¹

Pored onog postojećeg, u posjedu građana, koji su s njime stupali u prve jedinice TO, oružje smo počeli nabavljati na različite načine. Koristili smo svakoga ko je mogao nabaviti i donijeti koliko god je mogao pušaka: dvije, tri, pet, deset... i "prošvercovati" ih do Gračanice. Sredstva su se osiguravala na razne načine – direktori firmi, poduzetnici, građani između sebe bi sakupili, pare su se davale iz ruke u ruku.

Kasnije međutim, to postaje organizovanje. Veoma važan potez koji je naše rukovodstvo u tom vremenu napravilo jeste formiranje Logističkog centra u Zagrebu, gdje je postojala jaka i uticajna gračanička "dijaspora". Taj centar, za čijeg direktora je imenovan Muamer Jarović (kasnije će ga zamijeniti Senahid Šaković), uspijevaio je da nam obezbijedi sve vrste logističke podrške. Interesantno, nekoliko mjeseci kasnije, iz tog gračaničkog Logističkog centra izrasti će i Logistički centar Republike Bosne i Hercegovine. Poznatom Odlukom o prikupljanju sredstava za odbranu, koju je donio Izvršni odbor i usvojilo Ratno predsjedništvo, obezbijeden je sigurniji dotok sredstava potrebnih za odbranu.

Želim ovdje ukazati na jedan veoma bitan slučaj. Naime, jedne večeri – bilo je to poslije formiranja RjŠTO Klokotnica – javio mi se Senad Mešić, predsjednik SDA iz Klokotnice, zadužen za logistiku u tom rejonskom štabu, te zatražio sastanak sa mnom. Sačekao sam ga u Gračanici, jer se vraćao iz Slavonskog Broda. On mi je tada saopćio da u Gračanici ima čovjek koga on lično ne poznaje, a koji je veliki prijatelj sa Pavom Sočkovićem, zapovjednikom logističke baze u Slavonskom

20 Iako su krizni štabovi mjesnih zajednica imali velike zasluge u organizovanju otpora i odbrane, formiranju prvih jedinica, njihovom naoružavanju i kasnijoj logističkoj podršci – moram, nažalost, ovo istaknuti kao jednu od negativnih pojava koja je narušavala izgradnju jedinstvenog sistema rukovođenja i komandovanja u jedinicama Teritorijalne odbrane RBiH na području Gračanice.

21 Želim također istaknuti da nam je u to vrijeme svoje lovačko naoružanje s kompletom municije donio Đorđo Panić iz Gračanice, istaknuti društveno-politički radnik u vrijeme socijalizma, sin narodnog heroja Todora Panića, jedan od gračaničkih Srba koji su ostali u ovom gradu. Uskoro sam dobio i automatsku pušku od jednog čovjeka s područja Modriče. Uz naše pištolje, bilo je to prvo oružje s kojim je OpŠTO raspolagao.

Brodu. Radilo se o Safetu Dediću, direktoru preduzeća “Stočar” – koji je u to vrijeme, inače, bio i pomoćnik komandanta za logistiku u RjŠTO Gračanica. Senad mi je kazao da bi Sočković bio puno “izdašniji” ukoliko bi Safet tamo otišao. Odlučili smo se odmah, tokom noći, da Safeta uputimo u Slavonski Brod, dajući mu sve šta smo u tom trenutku mogli naći gotova novca. Mislim da se radilo o iznosu od 16.000 njemačkih maraka, što i nije bio neki novac, ali jednostavno nismo imali više. Safet je odmah krenuo sa dva kamiona, sa zadatkom da se tamo snađe kako zna i umije i pribavi naoružanje za naše jedinice. Zahvaljujući Safetovom posredovanju, kamioni su se vratili u Gračanicu natovareni prvim kontingentom naoružanja. U njemu je bio i jedan protivavionski top (PAT) 20/3 mm, te dva minobacača od 120 mm – što je za nas tada, što se naoružanja tiče, bio pravi preporod. Stiglo je i dosta mina, protivtenkovskih i protivpješačkih, a ostalo je bilo streljačko naoružanje i municija.

Taj kontingent je u Gračanicu stigao 14. maja 1992. i njime smo odmah mogli naoružati novomobilisane jedinice Odreda TO. Istina, među streljačkim naoružanjem stigao je i određen broj automata hrvatske ratne proizvodnje (mislim da se radilo o automatima tipa “Zagi”), s kojima smo naoružali jednu četvu. Bilo je to nepouzdanost i slabo oružje, efikasno možda tek za blisku borbu, ali tih prvih dana vojska ih je nosila – bilo je bitno da se može pucati iz nečega. Te “Zagije” smo kasnije izbacili iz upotrebe, negdje već tokom avgusta, septembra 1992. godine.²²

Dolazak prvog kontingenta oružja u Gračanicu bio je prelomni događaj u naoružavanju naroda. Naoružali smo Odred TO, čime smo stekli mogućnost da interвениšemo na svakom području; uz to, dio naoružanja po-

Na terenu kao načelnik štaba OG-2

dijeljen je rejonskim štabovima, pa je svaka mjesna zajednica dobila najmanje po pet pušaka, što je za ono doba bilo vrlo značajno. Naravno, i same mjesne zajednice su se organizovale, prikupljale sredstva i na sličan način organizovano nabavljale oružje, ali ipak kada spominjemo naoružavanje naših snaga s početka rata, smatram da je Safet Dedić bio najzaslužniji. On je nastavio djelovati na tom planu, a osigurao nam je i kontakte preko kojih smo mogli mijenjati neke robe i proizvode za oružje. Sjećam se primjera mjesnih zajednica Donje i Gornje Orahovice: približavao se Hadži Bajram, ljudi su klali kurbane, pa su odlučili da se odreknu kompletno kurbana, nađu kamione i prevezu meso i kože u Hrvatsku, vrativši se sa naoružanjem kojim je

²² Sjećam se probnog gađanja s ovim automatima, za koje nisam siguran da su imali domet ni 200 metara. Iz njega sam uspijevaao pogoditi metu jedva na 50 metara, iako sam dobar strijelac. Mislim da su bili efikasni tek na nekih 20-30 metara.

naoružan RjŠTO Orahovica. Slično su postupale i neke druge mjesne zajednice.²³

Već krajem jula 1992. imali smo solidno stanje, otprilike na svaka dva borca imali smo po jednu cijev – što je za nas bilo sjajno.²⁴

U jednom momentu, međutim, Safet nam je javio da će logistička podrška iz Hrvatske biti prekinuta, jer nemamo jedinice Hrvatskog vijeća obrane (HVO), kome je hrvatska vlast bila voljni davati podršku. Komandant Puškar tada dolazi na zanimljivu ideju – saziva političko rukovodstvo s prostora Doboja Istoka (već je postojalo tamošnje političko, odnosno civilno rukovodstvo) i dobija njihovu saglasnost da se od jedinica RjŠTO Klokotnica formira jedna HVO brigada. Nakon dogovora sa hrvatskim predstavnicima, formirana je 109. dobojska HVO brigada, koja je bila na direktnoj vezi Okružnog štaba TO Tuzla, a formalno je pripadala Operativnoj grupi HVO Istočna Posavina. Sead Arnautović je dobio naredbu o postavljenju za njenog zapovjednika. Brigada je u početku i nosila naziv “HVO”, izrađen je i odgovarajući pečat (kojim smo se i kasnije koristili), ali sve je to bilo samo forma, u želji da se od Hrvatske vojske pribavi što je moguće više naoružanja i opreme. Jako brzo se uvidjelo da se jednostavno ne može koordinirati na taj način.²⁵ Već sa formiranjem Taktičke grupe 2 u Gračanici, 109. brigada ulazi u njen sastav kao

regularna brigada Oružanih snaga, odnosno Armije Republike Bosne i Hercegovine.

PRVE BORBE NA GRAČANIČKOM PODRUČJU

Rat u Gračanici faktički je započeo 19. maja. Tog dana, inače, prve jedinice OpŠTO Gračanica u Sokolu su položile prvu zakletvu – dajući svečanu izjavu da će braniti suverenost Bosne i Hercegovine, te živote, imovinu i slobodu njenih građana.

Istina, srpski ekstremisti iz Varoši su još 15. maja napali pripadnike Civilne zaštite, kada je ubijen Adem Mustajbašić, a u večernjim satima 18. maja ispaljeni su prvi projektili na Donju Orahovicu. No, 19. maja započnu prvi vatreni okršaji i prvo granatiranje Gračanice, kao i drugih, okolnih naselja. Bilo je to “vatreno krštenje” naših jedinica. Tog 19. maja su, nažalost, u Donjoj Lohinji poginula i dvojica branilaca – pripadnik SJB Gračanica Sabrija Ahmetašević i pripadnik TO Amir Smailbašić. U rejonu ove mjesne zajednice desio se i jedan zločin, kada su na Duraću zarobljeni Mustafa Jusufović i njegovca dvojica sinova, Ibrahim i Kemal (koji je bio maloljetan). Oni su kasnije ubijeni na Lendićima.²⁶ Istoga dana, desio se i pokret pješadije s pravca Ozrena prema Gračanici – inače jedini takav pokušaj tokom čitavog rata. Vjerovatno planirajući nasilno izviđanje, sa Sočkovačkog mosta krenula je snažnija agresor-

23 Osim Safetu Dediću, za naoružavanje naših jedinica u početku rata posebnu zahvalnost treba izraziti Pavi Sočkoviću iz Slavonskog Broda, koji je pokazao veliko razumijevanje i s kojim je uspostavljena veoma dobra saradnja. Značajan dio naoružanja i materijalno-tehničkih sredstava koji su stizali iz Slavonskog Broda nam je doniran ili smo ga plaćali ispod stvarne vrijednosti. Iz tog razloga, lično smatram da je gospodin Pavo Sočković zaslužio javno priznanje grada Gračanica, u najmanju ruku zvanje počasnog građanina.

24 Kako je to bilo u aprilu 1992. godine, mogu navesti par primjera. U Doborovcima, jednoj od najvećih mjesnih zajednica, koja je sama mogla da formira dvije do tri čete, kada sam kao komandant došao da vidim kakvo je stanje – nije bilo ni 30 cijevi, i to s pištoljima i lovačkim puškama. U Malešićima, prema jednom izvještaju, u četi koja je imala 120 ljudi bilo je svega 25 dugih cijevi.

25 U dogovorima s predstavnicima HVO-a i 107. slavonsko-brodske brigade Hrvatske vojske predviđao se, između ostalog i ulazak jedinica s područja Johovca i Kotorskog u 109. brigadu, poslije oslobođenja Doboja koje se očekivalo i planiralo. Od toga, kao što je poznato, nije bilo ništa, uslijed ofanzive velikosrpskog agresora (operacija “Koridor”) koja je dovela i do pada Bosanske Posavine. Uloga HVO-a i hrvatske politike u tome još uvijek nije dovoljno jasna, ali je najblaže rečeno bila sumnjiva.

26 Njihova tijela su otkrivena u Lendićima tek u aprilu 1993. godine. Za taj zločin, inače, niko nikada nije odgovarao niti je (koliko mi je poznato) poslije rata pokrenut ikakav istražni postupak.

S desna: Ibrahim Nurkić, Osman Puškar, Sead Delić (komandant Operativne grupe 5 Tuzla) i Ramiz Šuvalić (zamjenik komandanta 2. korpusa)

ska jedinica (otprilike ranga čete), razvijajući se lijevo i desno od puta Gračanica – Sočkovac, u pravcu glavne raskrsnice i nekadašnjeg motela na ulazu u grad. Reagovala je posada onog PAT-a što je stigao u prvoj pošiljci naoružanja iz Slavonskog Broda, a kojeg smo u međuvremenu postavili na borbeni položaj u rejonu Hurija. Oni su zasuli neprijatelja i natjerali ga u bijeg preko Spreče.²⁷ Tog 19. maja, Gračanica je po prvi put izložena granatiranju, u kome su nažalost stradali i prvi civili – ubijeni i ranjeni na putu do skloništa.

Međutim, do pravih borbi na našem području dolazi u periodu od 23. do 25. maja. Sve je započelo pogibijom našeg borca Džemala Bašića iz Stjepan Polja. Izrevoltirani njegovom pogibijom, ali i prethodnom palj-

bom iz neprijateljskog PAT-a i protivoklopnih sredstava na Malešiće i Stjepan Polje, borci iz ova dva sela, predvođeni Bajbagom i njegovim vodom, samoinicijativno su upali u srpski zaselak Ahmiće, protjeravši naoružane Srbe. Ohrabreni time, oni su zahtijevali dalji napad na Lendiće, s čime se mi u Op-ŠTO Gračanica, poznavajući nepovoljan odnos naših snaga i neprijatelja, nismo slagali. Neprijatelj je, u međuvremenu, na Lendiće navukao velika pojačanja, a mi smo u rejon Stjepan Polja poslali Manevarski vod TO kao podršku. Rano ujutro, 25. maja, agresor je uz podršku tenka napao naše linije odbrane, uz granatiranje Malešića, Stjepan Polja, a kasnije i Gračanice. U rejonu Brezik – Zečev Gaj razvila se borba, zbog čega smo naredili

²⁷ Posada PAT-a je tada ispalila čitavo punjenje municije za oruđe (tri doboša), uprkos prethodnom naređenju da maksimalno štede municiju, s kojom smo u tom trenutku oskudijevali. Razlog je, navodno, bilo zaglavljenje papučiće za okidanje, koja nije bila dobro podmazana. Kako god bilo, silina vatre je odbila neprijatelja, a vjerovatno mu nanijela i teže gubitke, jer nikada više s Ozrena nije izveden niti jedan sličan pokušaj pješadijskog napada u pravcu Gračanice.

jedinicama TO iz reiona Fazlija i Gračanice da djeluju prema Lendićima, a podršku su pružili i naši minobacači.²⁸ Ohrabrene time, naše jedinice su krenule naprijed u pokušaju da ovladaju Zečevim Gajem, pri čemu trpe teške gubitke. U pokušajima izvlačenja ranjenih i poginulih, pale su nove žrtve... Tog dana smo, u nekoliko sati, imali desetoricu poginulih boraca i petnaestak ranjenih – najteže gubitke u borbi koje smo pretrpjeli tokom čitavoga rata. U toj borbi su, nažalost, živote izgubili i Hajrudin Džebo Bajbaga, i Mehmed Ahmedbegović – komandir Manevarskog voda (dobitnik priznanja "Zlatni ljiljan", posthumno), više dobrih boraca, ali i starješina poput Hasiba Fehratovića i Asima Šake iz Malešića, ljudi koji bi sigurno mnogo doprinijeli u našoj borbi i bitkama koje su tek slijedile...

O borbama na području Ahmića, Zečevog Gaja i Lendića ranije sam opširno pisao – još 1996. godine.²⁹ U novije vrijeme, na stranicama "Gračaničkog glasnika" objavljeno je više priloga, članaka i zapisa koji ovaj događaj s različitih strana osvjetljavaju i prikazuju.³⁰

Sigurno je, međutim, da je taj 25. maj imao velikog odraza za sve nas u Gračanici. Tog dana pretrpjeli smo i najteže granatiranje tokom cijeloga rata. Po slobodnim procjenama nas koji smo to gledali, slušali, bilježili – palo je oko dvije i po hiljade granata: minobacačkih, tenkovskih, topovskih, raznih kalibara... U Gračanici je sve grmilo,

a teška razaranja su pretrpjela i okolna sela. Gorio je Dom zdravlja, razarane su kuće, stanovi, privredni objekti. Gađane su i naše džamije, u Donjoj Lohinji, Pribavi, Malešićima i Stjepan Polju. Za mnoge građane bio je to istinski doživljaj rata, kada se uvidjelo da više ništa neće biti kao što je do sada bilo. Tog 25. maja, agresor je na nas po prvi put žestoko napao, uz tenkovsku podršku, ugrožavajući osjetljivi pravac pogodan za spajanje Ozrena i Trebave. Naši borci su to zaustavili, makar i uz teške žrtve. Nikada više agresor nije na tom pravcu pokušao napad.

Tog 25. maja smo izgubili više vrijednih boraca, pionira otpora na ovim prostorima, pa i neke jedinice.³¹ Ali bilo je to još uvijek vrijeme rađanja i stasavanja naše vojske, vrijeme neiskustva i boraca i starješina, vrijeme opće oskudice u oružju, municiji i drugim sredstvima, vrijeme u kome nismo imali dovoljno izgrađen sistem rukovođenja i komandovanja niti sistem veze. Nismo u tome bili nikakav izuzetak. Slično je bilo i u drugim sredinama. Izvlačeći pouku iz svega što se zbilo i nastavljajući s unutrašnjom izgradnjom naših snaga, stekli smo ipak značajno samopouzdanje – u namjeri da se i dalje branimo, čvrsto i odlučno.

RAZORUŽAVANJE GORNJE LOHINJE

Sela Lendići i Gornja Lohinja, povezana s Ozrenom i duboko oklinjena u slobodnu te-

28 Tada su jedinice Odreda TO pomjerili linije odbrane prema Lendićima, iz reiona Lipe iznad Driječe sve do prostora Gajeva i Kalebe, nadomak Lendića.

29 Moje sjećanje pod naslovom "Dan za pamćenje" objavljeno je u knjizi "Obrana Gračanice 25. 5. '92.", koju su priredili Omer Hamzić i Mirzet Hamzić (Gračanica 1996.).

30 Broj 43 "Gračaničkog glasnika" (maj 2017.) tematski je posvećen 25. godišnjici ovog događaja. U njemu je preneseno i moje spomenuto sjećanje, te objavljeni tematski prilozi i članci koje potpisuju: Omer Hamzić, Omer Delić, Senahid Kahrmanović, Faruk Delić, Edin Šaković i Rusmir Djedović. U 47. broju (maj 2019.) ovoj temi se vratio Edin Šaković, a u sljedećem broju Nijaz Omerović (pripadnik Manevarskog voda TO) objavio je svoje dnevničke bilješke, nastale neposredno nakon događaja.

31 Bio je to, nažalost, i kraj Manevarskog voda TO. Jedinicu je još prije stupanja u borbu napustio određen broj pripadnika, na poticaj nekolicine pojedinaca (čime su se moje sumnje prilikom prvog susreta s ovom jedinicom u Piskavici pokazale opravdanima). Ostatak je pretrpio teške gubitke, tako da su se sami preostali borci opredijelili da se jedinica rasformira. Većinu njih smo neko vrijeme ipak zadržali zajedno, rasporedivši ih u vojnu policiju. Kasnije su mnogi od njih raspoređeni po drugim jedinicama.

ritoriju naše općine, za nas su tada, početkom ljeta 1992. godine, bila jako veliki problem. Njihovi mještani još od ranije već bili dobro naoružani i vojno organizovani od strane JNA, a po potrebi im je stizala i pomoć s Ozrena. Kao takva, ta sela su presijecala naše područje. Komunikacija sa zapadnim dijelovima općine Gračanica i područjem kasnije općine Doboj Istok odvijala se trasama starih, odavno napuštenih njivskih i šumskih puteva – koje smo proširivali ili smo nove trase prosijecali, jer onim postojećim se nije moglo prolaziti zbog Lendića.³² Gornja Lohinja je otežavala vezu istočnih dijelova općine sa Gračanicom, dok je područje Duraća, vezano uz Ozren, presijecalo cestu Doboj – Tuzla između Donje Lohinje i Donje Orahovice. Jedinice iz Gornje Lohinje su držale položaje ili patrolama pokrivala i neke dominantne zemljišne objekte s kojih se moglo vidjeti pola grada i znatan dio općine.

Gledano šire, na operativno-strateškom nivou, položaj Lendića i Gornje Lohinje je bio još opasniji. Lendići su bili idealan polazni položaj za presijecanje naše teritorije i spajanje neprijateljskih snaga s Ozrena i Trebave (preko Golaća, Milašina i Zvijezde na Vis). Da se to desilo, u pitanje bi došla odbrana prostora Stjepan Polja, Lukavice i današnjeg Doboj Istoka, pa možda i same Gračanice. S druge strane, Gornja Lohinja i Durać su bile dobro naoružane neprijateljske enklave, slične onima u Smolući, Jasenici, Potpeći, Donjim Srnicama, Guštama, čak i u Špionici. Sve skupa su bile važne karike u lancu agresorskih strateških i operativnih planova. Iz Gornje Lohinje se preko Jovanovića i Stražbe mogao neposredno ugroziti sjeverni izlaz iz Gračanice, pa i naš tadašnji centar slobodne teritorije općine, tj. mjesne zajednice u koji smo evakuisali najveći broj civila iz Gračanice, ali i samu komandu Op-

ŠTO Gračanica, te institucije civilne vlasti (Piskavica, Soko, Vranovići).

S Lendića su već 19. maja ispaljeni projektili na Malešiće, Stjepan Polje i na samu Gračanicu, ali se Gornja Lohinja nije uključila u napade. Problem ovog sela smo, stoga, nastojali riješiti pregovorima, nadajući se da ćemo ubijediti naše komšije da priznaju legalne vlasti Republike Bosne i Hercegovine, predaju oružje – i ostanu mirno da žive u svojim domovima i u svom selu, gdje ih niko nije ugrožavao. Pregovori sa Gornjom Lohinjom trajali su jako dugo, negdje oko mjesec, mjesec i po dana. Bili su uključeni svi viđeniji Srbi iz Gračanice, kao i drugi ugledni građani (posredstvom tzv. Mirotvornog foruma), koji su pokušavali da ubijede stanovništvo Gornje Lohinje da prihvate naše zahtjeve. Mi smo, štaviše, s naše strane popuštali, čak smo im ponudili da dio naoružanja zadrže, da se od njihovih ljudi formira ratno odjeljenje milicije, u sastavu SJB Gračanica, koje bismo ostavili u selu, radi bezbjednosti stanovništva i njegove imovine. No, sve je bilo uzalud...

Konačno, više se nije moglo čekati: početkom jula 1992. godine, odlučujemo da od Gornje Lohinje ultimativno zahtijevamo predaju oružja. Nakon što je propao zadnji pokušaj pregovora, 5. i 6. jula pokrećemo naše snage – Protivdiverzantski vod TO, Manevarsku jedinicu SJB, čete rejonskih štabova, i stežemo obruč oko Gornje Lohinje. Naoružani mještani su bez većeg otpora odlučili ponuditi predaju – uz uslov da im se dopusti iseljavanje na Ozren (gdje su najvećim dijelom već bili evakuisali porodice). Iako su se ranije izjašnjavali da žele ostati u Lohinji, u međuvremenu su, na poticaj SDS-a sa Ozrena, na zboru građana mjesne zajednice 27. juna odlučili da se kolektivno “privremeno isele”.

U vremenu tzv. etničkog čišćenja u Bosni i Hercegovini, zločina koji je u agresiji na Bo-

32 Prosijecanje i uređenje jednog od tih pravaca (između zaseoka Džebe u Stjepan Polju i Hamzića u Malešićima) još prije otpočinjanja ratnih dejstava samoinicijativno je organizirao Hajrudin Džebo Bajbaga.

snu i Hercegovinu prvi put jasnije definisan u međunarodnom krivičnom pravu (i čiji su vinovnici u Hagu osuđeni na višegodišnje, pa i doživotne kazne) – Gornja Lohinja je bila tipičan primjer nečega što bi se moglo označiti kao etničko “samočišćenje”, dakle slučaj u kome ljudi napuštaju svoje domove i svoje selo vlastitom voljom. Ne samo da ih niko nije tjerao, već smo ih bukvalno molili da ostanu, ali uzalud.³³

Kada se više nije moglo kalkulisati i kada smo jasno dali do znanja da ćemo ih prisilno razoružati, ako treba – Gornja Lohinja je predala naoružanje koje im je podijelila bivša JNA. Stanovnicima sela je bilo dopušteno da pređu na Ozren – vlastitim vozilima, traktorima i zapregama, da povezu i svu svoju pokretnu imovinu, povuku stoku. Formalno je dozvola za njihovo iseljavanje dogovorena kao razmjena za određen broj Bošnjaka s okupiranog područja Doboja, od kojih su neki bili i logoraši. Oni su na našu stranu stigli, takoreći, bez ičega.

Nekoliko dana nakon iseljavanja Gornje Lohinje, agresorske snage su napustile i prostor Durača, čime smo imali otvorenu komunikaciju između Gračanice i Donje Lohinje.

Razoružavanje Gornje Lohinje, kao i zaplijenjeno oružje, za nas su bili krupan uspjeh i veliko ohrabrenje. To nas je dodatno potaklo i učvrstilo u namjeri da branimo i odbranimo svoje područje, narod i državu.

IZRASTANJE ARMIJE: OD BATALJONA PREKO BRIGADE DO OG-2

Formiranjem Teritorijalne odbrane, mi smo na području Gračanice imali nekih 6.500 – 7.000 ljudi, ogroman broj ljudstva za koje nismo imali oružja, a bili smo logistički opterećeni. Stoga smo se opredijelili da uđemo

u reorganizaciju naših snaga, da kvantitet zamijenimo kvalitetom (da se ovdje poslužim riječima komandanta Osmana Puškara, koji je inače bio ključni čovjek u planovima i realizaciji svih reorganizacija naših snaga tokom rata). Dakle, izgrađujući od naoružanog naroda istinsku vojsku, iz sastava rejonskih štabova i Odreda TO formirali smo bataljone, u namjeri da ih na kraju objedinimo u brigadu.

Taj proces u Gračanici trajao je otprilike oko tri mjeseca. Najprije smo formirali 1. bataljon, koji izrasta iz Odreda TO Gračanica. Nakon što smo oslobodili Gornju Lohinju, formiramo 2. bataljon – od snaga RjŠTO Gračanica, a zatim i 3. bataljon u Orahovici, 4. bataljon u Malešićima, te 5. bataljon – od snaga RjŠTO Soko. Formacijski, sastavi tih bataljona bili su različiti, pa je tako 1. bataljon imao oko 400 ljudi, dok je 3. bataljon imao dvostruko više (oko 800 ljudi). Prilagođavali smo se, dakle, situaciji i realnim potrebama. Od 5 bataljona, 1. je bio manevarski – namijenjen djelovanju na cjelokupnom prostoru općine, pa i šire; ostala 4 bataljona pokrivala su područja rejonskih štabova iz kojih su izrasli.

Inače, formirajući bataljone, odlučili smo, ipak, da i dalje zadržimo rejonske štabove, kao tzv. B-sastave ili druge ešalone. Time smo na određen način umirili mjesno stanovništvo, a za nas je to bila značajna pomoć. Naime, zadatak jedinica naših bataljona (kasnije 111. brigade), kao A-sastava ili ešalona, bila su odbrambena i ofanzivna borbena dejstva, uključujući i odlaske na teren izvan naše zone odgovornosti, u ispomoć susjednim jedinicama ili dalje. B-sastavi su angažovani po potrebi, u vrijeme odsustva jedinica A-sastava s terena ili, u slučaju neprijateljskog napada, kao dodatne i rezervne snage. I kasnije, kada je Štab Vrhovne komande izdao naredbu o

33 Jedan stanovnik Gornje Lohinje, jedan od onih, koji su se ranije izjasnili za ostanak, bio je odlučio čak da pređe u naše redove, u jedinice TO, odnosno već Armije RBiH – nevjerovatno zvuči, ali odlučio je to kada je vidio kakvi su naši ciljevi. Bio je s nama nekoliko dana, ali nažalost, kada su se svi Lohinjani odlučili na iseljavanje, ni on nije mogao drugačije. Napustio nas je, ostavio pušku, ali se i pozdravio s nama, izrazivši žaljenje što ne može ostati...

S desna: Ibrahim Nurkić, Osman Puškar, Sead Delić (komandant Operativne grupe 5 Tuzla) i Ramiz Šuvalić (zamjenik komandanta 2. korpusa)

ukidanju rejonskih štabova – zadržali smo i dalje B-sastave kroz tzv. prostorne čete.

Tokom jula 1992. godine, dovršavali smo proces formiranja bataljona, radeći i na njihovom objedinjavanju u brigadu. U jeku tog posla, naše jedinice su već išle i na brčansko, i na gradačačko bojište (osvrnut ću se na to kasnije), a branile su i linije oko Gračanice, gdje je agresor izvodio nekoliko napada (u rejonu Trebava – Sijedi Krš, zatim u Lukavici i dr.). Već sredinom avgusta 1992. godine mi smo, radeći "odozdo", organizujući najprije bataljone i prateće jedinice, imali izgrađenu brigadu. Čekalo se samo s formiranjem komande i konačnim ustrojem nekih jedinica.

S obzirom da se, na nivou Okružnog štaba TO Tuzla, pojavio problem komandovanja i koordiniranja jedinica na ovom prostoru, dakle – već formirane 109. dobojske brigade, te bataljona gračaničke brigade u formiranju,

uz jedinice rejonskih štabova, donesena je naredba o formiranju Taktičke grupe 2 (TG-2), sa sjedištem u Gračanici i zonom odgovornosti koja je obuhvatala općine Gračanica i Doboj Istok. Za komandanta je imenovan Osman Puškar, a ja za načelnika Štaba. Prijedlog za formiranje taktičke grupe smo dali mi, iz Gračanice.

U međuvremenu, jačajući i stičući samopouzdanje, odlučujemo se da konačno riješimo i problem neprijateljskog uporišta Lendići i time otklonimo još jednu opasnost od Gračanice. Sada smo, za razliku od maja 1992. godine, već imali znatno jače, spremnije i uvježbanije snage. S druge strane, u odnosu na 23.–25. maj, kada su na Lendićima bile stacionirane daleko brojnije snage, čak i neke dobrovoljačke jedinice sa strane, stanje je sada za nas bilo povoljnije, iako je posada Lendića bila dobro naoružana, oja-

čana PAT-ovima, minobacačima i jednim tenkom – koji su dosta zla nanijeli po Gračanicu. Mi smo, sa svoje strane, već od 25. maja pokušavali da pomjerimo linije odbrane što bliže Lendićima, kako bi se naš prednji kraj poklapao s polaznim položajima za predstojeći napad. Kad smo procijenili da su se stekli svi uslovi, 21. avgusta 1992. godine krenuli smo u akciju oslobađanja Lendića. Borbe su trajale puna tri dana, sve do 24. avgusta, ali na kraju – Lendići su ostali u našim rukama. Pripadnici agresorske vojske su se povukli na lijevu obalu Spreče (dok su civili već ranije bili iseljeni). Kakav je to bio uspjeh za nas i koliko olakšanje – nije potrebno posebno isticati.

Odmah iza Lendića – nije prošlo par dana, desila se Smoluća. Ovo selo na općini Lukavac bilo je enklava u koju su se povukli stanovnici Gornje Tinje i Potpeći, sela s područja općine Srebrenik, nakon čišćenja komunikacije Orašje – Srebrenik – Tuzla. Na tom se prostoru sakupilo više hiljada ljudi, koji su uporno odbijali predaju i koje su uzaludno u opsadi držale jedinice TO iz Lukavca i Srebrenika. Tada su agresorske komande isplanirale da jakim snagama, prodorom s Ozrena, ostvare spoj sa Smolućom i evakušu stanovništvo. Taj prodor su izvršili preko Dobošnice, pri čemu su probijene linije odbrane na spoju naših jedinica iz Gračanice i Lukavca, uz osjetne gubitke naših snaga. Borbe su se odvijale cijeli dan, a u svom prodoru agresor je počinio užasna zlodjela nad civilima u Dobošnici. Nakon agresorskog proboja, mi smo odmah naredili našim snagama da krenu u pomoć. Na zadatak je upućen cjelokupan 1. bataljon, a načelnik Okružnog štaba TO je kasnije izjavio da je to bila najveća jedinica koju je neko uputio na njihov poziv u pomoć.

Odmah iza toga, naredbom komandanta TG-2 Osmana Puškara, 1. septembra

1992. godine, formirana je 111. gračanička brigada.³⁴

FORMIRAMO OPERATIVNU GRUPU 2 (OG-2) I 117. LUKAVAČKU BRIGADU

Potkraj septembra 1992. godine, jednoga dana Osman Puškar je pozvan u Tuzlu, u komandu 2. korpusa Armije RBiH. Vrativši se u Gračanicu, saopćio mi je – Ibro, data nam je zona odgovornosti Opštinskog štaba Lukavac, moramo tamo formirati brigadu. Odmah iza toga primamo narednu o formiranju Operativne grupe 2 (OG-2), koja je obuhvatala prostore općina Doboj Istok i Gračаница, sa 109. i 111. brigadom (uz tzv. B-sastave), kao i zonu odgovornosti Opštinskog štaba TO Lukavac. Osman Puškar je imenovan za komandanta OG-2, a ja za načelnika štaba.

Formiranje brigade u Lukavcu shvatili smo kao jedan od primarnih zadataka, tim više što je tamošnje stanje bilo veoma složeno. U sastavu Opštinskog štaba odbrane Lukavac nalazilo se čak 7.000 – 7.500 ljudi. Odлучili smo da i u Lukavcu, kao i u Gračanicu, formiramo brigadu koja bi trebala da ima oko 3.000 – 3.500 ljudi, uz zadržavanje jednog dijela ljudstva u tzv. B-sastavu i prištapskim jedinicama. Naš prijedlog s radošću je dočekaо predsjednik Ratnog predsjedništva općine Lukavac, rahmetli Sead Hasanhodžić, koji je to shvatio kao priliku da se općina rastereti. Međutim, bilo je strahovitih otpora na terenu, imali smo čak i jednu vojnu pobunu, ljudi to jednostavno nisu prihvatili... Sjećam se jedne prilike u Prokosovićima, kada sam sazvao starješine koje smo raspoređivali na dužnosti do komandira četa, kada mi je rahmetli Jusuf Blažević, moj prijatelj s kojim sam se poznavao od prije rata, iz Teritorijalne odbrane, rekao sljedeće: *“Ibro, znaš li ti gdje si ti došao? Mi smo rudari, radnici... To što ti pričaš sve je dobro, ali to ti neće uspjeti!”* Ja mu odvratim: moj Jusufe, očekujem od tebe

34 Za njenog prvog komandanta imenovan je Tarik Nuhanović, dotadašnji komandant 1. bataljona.

i od vas drugih da mi u tome pomognete, ali ovo će biti, budi siguran. I zaista je bilo. Mi smo već krajem oktobra 1993. godine imali formiranu 117. brigadu Lukavac, čime je zaokruženo i formiranje Operativne grupe 2 (OG-2).

Komanda OG-2 je bila smještena u zgradi Osnovne škole "Hasan Kikić". Jezgro njenog sastava činili su oficiri ranijeg OpŠTO Gračanica (Asim Mehić, Bahrija Bričić, Faruk Smajlović, Ibrahim Bajraktarević), iz Doboj Istoka su došli načelnici inženjerije i artiljerije, iz Lukavca je došao pomoćnik komandanta za moral, a pored njega nastojali smo dovesti i druge ljude na još neke dužnosti u komandi.

GRAČANLIJE U ODBRANI BOSNE

Gračanički borci su za odbranu slobodnih teritorija Lukavca, Doboj Istoka, Bosanske Posavine i Gradačca dali ogromne žrtve. Od 325 naših šehida i poginulih boraca, više od pola ih je živote za Bosnu i Hercegovinu dalo izvan prostora općine, od toga najviše na Gradačcu. Išli smo u pomoć tamo gdje je bilo najteže – i to od samih početaka. Još u maju 1992. godine, nakon pada Brčkog i ofanzive na slobodne brčanske teritorije, uputili smo pomoć Brčkom ne pitajući nikoga. Ona jeste bila simbolična, ali time smo htjeli izraziti našu volju i spremnost da branimo, ne samo Gračanicu, već Bosnu i Hercegovinu u cjelini. Odmah zatim, uputili smo naše snage u jačini jedne čete u pomoć Gradačcu. U oba slučaja učinili smo to bez ičije naredbe – tek kasnije tražeći od pretpostavljene komande da se ti odlasci "pokriju" odgovarajućim naređenjima.

Ljeto i jesen 1992. godine bili su period ratovanja naših jedinica uglavnom u Bosanskoj Posavini, na Gradačcu i slobodnoj brčanskoj teritoriji. Tamo su skoro stalno bile prisutne jedinice ranga bataljona, a tada bi u odbrani naših linija, na gračaničkom području, "uskakali" oni B-ešaloni, pokazujući tako svoj puni smisao. U martu 1993. godine,

u vrijeme agresorske ofanzive na istočnobosanske enklave, naše jedinice su učestovale u pokušaju proboja prema Kamenici, Cerskoj i Srebrenici iz pravca Živinica. Kasnije su bile prisutne u oslobađanju Vareša, i to baš onog područja gdje je bilo ponajteže. Kraj 1993. godine obilježile su žestoke ofanzive na Teočak i Sapnu, te posebno na Olovo. Naši su borci bili na oba fronta, pri čemu su se herojstvom posebno iskazali na Olovu, tačnije na objektu Mačak.

Dakle, od samih naših početaka nastojali smo prevladati taj tzv. domobranski sindrom. Željeli smo pokretljivost i aktivnost. Još 1992. godine formirali smo Nastavni centar u Doborovcima, gdje smo obučavali komandire, kao i različite specijalnosti. U najteže doba strateške blokade, 1993. godine, došli smo na ideju da formiramo posebnu manevarsku brigadu – našu 212. bosansku oslobodilačku brigadu, prvu brigadu takvog tipa u Armiji RBiH. Bio je to period opće oskudice, u kome nismo imali borbenu spremnost da vršimo neke ofanzivne akcije, iako je bilo mnogo diverzantskih akcija, ali u tom beznađu Osman Puškar dolazi na ideju da reorganizujemo naše snage, te iz sastava postojeće tri brigade OG-2 izdvojimo najbolje borce i napravimo jednu jedinicu koja će biti spremna za oslobađanje teritorija. Za tu ideju dobio je podršku političkog – civilnog rukovodstva, ali i komadanata.

Pravimo odmah prijedlog formacije, dakle lahka brigada četnog sastava – sedam četa i ostale, prateće jedinice; iz Gračanice tri čete, iz Lukavca tri čete, iz Doboj Istoka jedna. Posao započinjemo u oktobru 1993. godine, radimo odabir ljudstva, izdvajamo starješine. Naređenje za formiranje brigade izdato je 3. decembra 1993. godine, a smotra brigade bila je već 1. marta 1994. godine.

DVIJE NAŠE POBJEDE

S potpisivanjem Vašingtonskog sporazuma i prestankom sukoba Armije RBiH i HVO-a, okončana je strateška blokada u kojoj smo

se nalazili i otvoreni su putevi snabdijevanja, što je predstavljalo veliko olakšanje. To nam je omogućilo da u 1994. godini preuzmemo inicijativu na ratištu i nagovijestimo oslobodilačku fazu rata. U toj godini i Drugi korpus Armije RBiH ostvario je nekoliko krupnih pobjeda, zauzimajući neka od najzloglasnijih uporišta neprijatelja. Među tim pobjedama ističu se oslobađanje Vijenca kod Lukavca i Visa kod Gračanice, što je bio rezultat planiranja i priprema u okviru komande Operativne grupe 2.

Oslobađanje Vijenca, 11. maja 1994. godine, bila je sigurno naša najveća pobjeda u jednoj borbi. Sve je počelo na sastanku u Banovićima, gdje nas je okupio general Hazim Šadić, komandant 2. korpusa. Uz nas iz OG-2 bili su i predstavnici Operativne grupe 6 (Živinice – Banovići), te komandanti brigada, a prisutan je bio i predstavnik Štaba Vrhovne komande (ne sjećam se, nažalost, imena). General Šadić je održao uvodnu riječ, istakavši da je razgovarao s predsjednikom Predsjedništva RBiH Alijom Izetbegovićem i da je zahtjev Vrhovne komande da izvedemo neku krupniju akciju i nešto oslobodimo. Komandant OG-2 Osman Puškar i ja smo već prethodno dogovorili da predložimo osvajanje neprijateljskog uporišta na Vijencu, što smo u komandi OG-2 već od prije samostalno planirali. Naš prijedlog je naišao na opće odobravanje, odmah nam je obećano 80.000 metaka za tu akciju. Nije to bila velika količina municije, ali u tom trenutku, poslije opće oskudice s kojom smo “izgurali” 1993. godinu, učinilo nam se, kako sam svo-

jevremeno zapisao, da ćemo s toliko metaka moći osloboditi cijelu Bosnu.³⁵ Odmah smo sve načelno dogovorili. Za vođenje priprema ispred OG-2 imenovan sam ja, a ispred OG-6 njen komandant Hasan Muratović.³⁶

Predratni rudnik krečnjaka Vijenac (619 m) dominantno je uzvišenje na kontaktu Ozrena i Konjuha, s juga i zapada omeđen dolinom rijeke Turije, na koji se naslanja nekoliko srpskih zaselaka. Jedinice JNA su ga zaposjele pred početak rata i od tada je ostao u rukama agresora, koji je s njega značajno ugrožavao slobodnu teritoriju općina Banovići i Lukavac, pa i cjelokupnog Okruga Tuzla. Naše snage su ga tripit bezuspješno napadale. Neprijateljska propaganda je isticala da su Vozuća i tamošnji brdski greben bili “Srpski Staljingrad”, a Vijenac su nazivali “vratima Staljingrada”. Na Vijencu su se stalno smjenjivale jake neprijateljske posade, sastavljene od jedinica Operativne grupe 9 Doboj tzv. Vojske Republike Srpske, pa i cijelog 1. krajiškog korpusa, a raspolagale su sa većim brojem PAT-ova, protivoklopnih oruđa, tenkova i minobacača, kao i podrškom dalekometne artiljerije sa Ozrena. Prilazi Vijencu su bili zaštićeni minskim poljima, što je skupa s topografskim odlikama terena od ovog uporišta činilo naizgled neosvojivu tvrđavu.

Ipak, tog 11. maja 1994. godine ostvarili smo sjajnu vojničku pobjedu, koju je general Rasim Delić jednom prilikom nazvao prekretnicom čitavog rata.

O bici za Vijenac, vođenoj pod kodnim nazivom “Proljeće-94”, opširnije i detaljnije

35 Napominjem da se u tom vremenu Bihać nalazio u dosta teškom stanju, a slično je bilo i u zoni odgovornosti Operativne grupe 7 Jug (maglajsko-tešanjско područje). Jedinice 2. korpusa i OG-2 su tokom marta i aprila preduzele više akcija radi vezanja neprijateljskih snaga, u kojima smo imali i uspjeha. Tako su 3. marta 1994. borci 109. brdske brigade oslobodili objekat Oblič iznad Lukavica Rijeke, dok su dijelovi 111. brigade uspjeli potisnuti neprijatelja s položaja u rejonu Panjik – Vukovac, prema Paležnici. Istovremeno su 117. i 212. brigada vodile borbu u rejonu Grič – Orahovica – Vijenac, na lukavačkom bojištu. U aprilu su jedinice 212. i 117. brigade uspjeli zauzeti prostor Odmarališta (“Stambenih”) na prilazima Vijencu, što je popravilo taktički položaj naših jedinica i omogućilo nam lakše planiranje konačnog zauzimanja ovog uporišta.

36 Neposredno pred početak akcije naše snage će biti objedinjene u posebnu taktičku grupu, nad kojom komandu preuzima Ramiz Šuvalić, zamjenik komandanta 2. korpusa Armije RBiH.

sam pisao još početkom 1995. godine.³⁷ Za ovu priliku, istakao bih par upečatljivih detalja. Imali smo veliku želju i snažnu motivaciju da Vijenac konačno riješimo, nikad veći moral kod boraca, a obavili smo i veoma kvalitetne pripreme. Nosilac zadatka je bila 212. bosanska oslobodilačka brigada, koja je napala iz pravca sjever – sjeverozapad. Sa suprotne strane napadale su “Živiničke ose”, te izviđačko-diverzantska jedinica “Tigrovi” iz 119. banovičke brigade. Podršku su im pružale snage 117. lukavačke i 119. banovičke brigade, kao i drugih jedinica OG-2, OG-6 i 2. korpusa. Koristili smo se i lukavstvom – tako, na primjer, dovezli smo šest velikih traktora i skinuli auspuhe s njih, kako bi turiranje traktorskih motora, od kojih su odjekivale doline, zavaralo neprijatelja da u napadu sudjeluje nekoliko tenkova (a koristili smo svega jedan tenk, “Patton” iz 117. brigade). Na Vijencu smo po prvi put u borbi koristili i razglas, s kojeg su podršku našim borcima u napadu pružale naše ratne i patriotske pjesme...

Sve u svemu, naši borci su sjajno odradili zadatak, u prvom redu 212. brigada. Uz čete iz Lukavca, koje su imale i najveću motivaciju za napad, istakle su se i čete iz Gračanice. Jedna od njih je imala zadatak da obezbijedi prolaz Lukavčanima koji su se trebali probiti na Kapu (vrh Vijenca), te da se poslije uključi u borbu; ona je pretrpjela veće gubitke od nagaznih mina, 16 boraca je izbačeno iz stroja, uglavnom teško ranjeni, neki su izgubili nogu... Kontaktiram komandira čete, pitam ga hoće li se povući, a on mi odvraća: “Na-

čelniče, zar to za nas ne bih bilo sramota?” I nastavljaju dalje, sa gubicima koji su iznosili preko 20 posto. U vojnoj teoriji, kad jedinica ima tolike gubitke, ona se bespogovorno povlači, ali oni to nisu htjeli. Navodim ovo samo kao primjer kakav su sjajan moral tog dana imali naši borci.

Na Vijencu smo zarobili ogroman ratni plijen, a neprijatelj je imao preko 50 mrtvih i otprilike isto toliko zarobljenih. Ta bitka je izrodila masu naših heroja, ali nažalost, imali smo u njoj i gubitke. Živote za Bosnu i Hercegovinu je tog dana dalo 14 boraca Armije RBiH, od čega petorica iz 212. brigade. Među njima je bio i načelnik artiljerije Nedžad Mešković, koji je predvodio posadu našeg tenka u napadu na Vijenac.³⁸

Ipak, Vijenac je ostao upamćen kao jedna od naših najboljih i najveličanstvenijih pobjeda – bitka koju smo s pravom karakterizirali kao uspješno planiran i izveden boj, kako se to označava u vojnoj terminologiji.³⁹

Svojevremeno je zapisano da ono što je Vijenac za Lukavac, za Gračanicu je Vis. S ovog uzvišenja, najvišeg vrha planine Trebave, neprijatelj je kontrolisao veći dio slobodnog teritorija Gračanice, ozbiljno ugrožavajući operativno-taktički položaj naših snaga. Vis je trebalo riješiti i mi smo to već ranije u dva navrata bezuspješno pokušavali (u oktobru 1992. i julu 1993. godine) – istina, sa manjim snagama.⁴⁰ Odluka da krenemo na Vis javila se odmah nakon analize boja na Vijencu. Preduzeli smo odmah i određene taktičke radnje – izviđanje, osmatranje ne-

37 Moje sjećanje pod naslovom “Vijenac – prelomna bitka za našu državu” objavljeno je u publikaciji “Uspjehi u devedeset i četvrtor”, izdatoj u Gračanici početkom 1995. godine. Preneseno je i u “Gračaničkom glasniku”, br. 47 (maj 2019. godine), na str. 90-93.

38 Mešković je poginuo od granate po izlasku iz našeg “Pattona”, u namjeri da u funkciju stavi zarobljeni neprijateljski tenk. Tada je ranjen i naš poznati ratni foto-reporter Tomislav Tomo Trojak iz Tuzle.

39 Poslije rata, na postdiplomskom studiju, jedan od mojih profesora, Jagoš Dujović, koji je predavao ratnu vještinu, raspitivao se o detaljima ove borbe, ističući da se ona po upotrebi snaga i planiranju po svim vojnim pravilima zaista može smatrati bojem.

40 Još prije toga, u avgustu 1992. godine, borci interventnog voda iz Malešića, pod komandom rahmetli Osmana Mehića Tucka, samoinicijativno su izveli uspješan prepad na neprijateljske položaje na Visu, zarobivši jedan PAT, minobacač 60 mm i nešto streljačkog oružja.

prijateljskih položaja, popravljanje taktičkog položaja naših jedinica i pomjeranje linija odbrane prema neprijatelju, precizno označavanje artiljerijskih pozicija neprijatelja, otkrivanje minskih polja i slično, što je trajalo barem dva mjeseca. U komandi OG-2 imali smo i komandno-štabnu vježbu, na kojoj su učestvovalе sve starješine s jasno određenim zadacima, čime smo utvrdili 90% onoga što će nam trebati prilikom izvođenja akcije. Nakon realizacije komandno-štabne vježbe, počeli smo s konkretnim pripremama.

Izviđanjem i osmatranjem neprijateljskih položaja u širem rejonu Visa utvrđeno je da agresorska odbrana počiva na tri jake otporne tačke – na samom Visu (692 m), zatim Javoru (658), zapadno od Visa, te na kosi Bošnjakuša, istočno od Visa, prema skipovačkom zaseoku Topalovići. Da bi se osvojio Vis, trebalo je eliminisati sve tri otporne tačke. Odlučeno je, osim toga, da se izvrši demonstrativni napad iz pravca Prijekog Brda na objekt Milatuša (556 m), gdje se nalazila još jedna otporna tačka, čime bi se vezale neprijateljske snage i otežalo slanje pomoći Visu. Glavni nosilac zadatka bila je ponovo 212. bosanska oslobodilačka brigada, uz pridodate jedinice 111. brdske brigade, te ostalih dviju brigada i pratećih jedinica OG-2. Akcija zauzimanja Visa isplanirana je pod kodnim imenom “Zima-94”, a po angažovanju snaga i drugim karakteristikama radilo se o boju.

Odlučili smo da formiramo četiri borbene grupe: prva je imala zadatak da dijelom snaga napadne i zauzme Javor, dok je drugi dio trebao da se prethodno ubaci duboko u neprijateljsku pozadinu, između Javora i Visa, odsiječe Vis i napadne položaje neprijatelja s leđa. Druga borbena grupa napadala je frontalno na Vis. Treća je s područja Sjahtovca, iza Sijedog Krša, trebala napasti Bošnjakušu, dok

je zadatak četvrte borbene grupe bio napad na Milatušu. Prvom grupom je komandovao Džemo Jukan (komandant 109. brigade), drugom Bahrija Džananović (komandant 212. brigade), trećom Smail Mešić (komandant 111. brigade), dok je komanda nad 4. borbenom grupom povjerena meni. Uz ove četiri borbene grupe izdvojili smo artiljerijska oruđa iz svih brigada, zatražili dodatna od komande korpusa i sve to objedinili u posebnu, petu borbenu grupu – artiljerijsku, kojom je komandovao Sead Aranutović (načelnik artiljerije OG-2) i čiji je zadatak bio da pruža podršku jedinicama u napadu. Izvođenjem boja komandovao je Osman Puškar. Određen je i datum početka akcije – jutro, 7. avgust 1994. godine. Moram da kažem da je za to znalo jako malo ljudi: komandant Puškar i ja, najuži dio komande OG-2 i komandanti brigada.

Početak napada je kasnio nekoliko sati, ali kada je krenulo... Ubrzo se pokazalo da je to bila jedna od najbolje izvedenih bitaka na ovom prostoru. Veoma snažan otpor neprijatelja je slomljen i naše jedinice su ostvarile uspjehe na svim pravcima. Na pojedinim mjestima bilo je zastoja, ali sve to je uspješno riješeno. I ova bitka je izrodila nekoliko naših heroja.⁴¹ Nažalost, imali smo i trojicu poginulih boraca. Neprijateljski gubici su bili veći, na našu stranu izvučena su tijela četvorice poginulih neprijateljskih vojnika, a sigurno ih je bilo više, jer je neprijatelju pošlo za rukom da se povuče, pri čemu je izvukao ranjene i mrtve.

I borbena grupa kojom sam lično komandovao uspjela je zauzeti uzvišenje Milatušu, iznad zaselaka Todorovići i Rosići. Tu borbenu grupu činile su dvije čete 212. brigade s područja Lukavca, dakle borci sa strane, koji su slabije poznavali ovaj teren, a osim toga stigli su tek par dana prije početka ak-

41 Ovom prilikom želim spomenuti jednoga od njih: Huseina Šakušića Haku, komandira čete u 212. brigadi. On je i ranije bio poznat kao dobar borac, ali se u borbama na Bošnjakuši iskazao kao istinski heroj, koji je ličnom hrabrošću i zalaganjem najzaslužniji za uspješno izvršenje tog zadatka. Za iskazanu hrabrost dobio je vojničko priznanje “Zlatni ljljan”.

cije, tako da nije bilo vremena za kvalitetnija izviđanja. Ipak, i ovi borci su bili visokog borbenog morala, motivirani za uspjeh. Slomivši otpor neprijatelja (koji, istina, nije bio toliko snažan niti uporan kao na drugim pravcima), uspjeli su da oko podneva izbiju na vrh Milatuše.

Bio je to sam po sebi značajan uspjeh jer se s Milatuše mogao kontrolisati značajan dio prostora Gornjeg Skipovca, uključujući i neprijateljske artiljerijske položaje. Držanjem Milatuše ostvarivala bi se puno bolja veza sa jedinicama 107. brigade, koja se branila na prostoru općine Gradačac. Milatuša je bila i dobar polazni položaj za dalje napredovanje u dubinu Trebave. Stoga smo odmah obezbijedili nekoliko ljudi iz Prijekog Brda, koji su stigli na Milatušu sa zadatkom da iskopaju robove i urede položaje. Na njihovu žalost, na Milatuši se ispod tankog sloja zemlje nalazio čvrsti kamen, tako da je ukopavanje ručnim alatom bilo nemoguće. Vojnici koji su zauzeli uzvišenje su procijenili da bi dalje zadržavanje bilo rizično, zbog očekivanog neprijateljskog artiljerijskog djelovanja, pa su se samoinicijativno povukli, a sa njima, razočarani, i naši ljudi iz Prijekog Brda. Zaista je šteta što nismo uspjeli zadržati Milatušu, jer su kasnije snage Armije RBiH u dva navrata bezuspješno napadale na taj objekat, koji je do kraja rata ostao u neprijateljskim rukama.

Ipak, glavni cilj boja bio je ostvaren: naši borci su zauzeli Vis, postavili nove linije odbrane i utvrdili ih. Nismo tada uspjeli zadržati ni Javor, odakle su se naši borci povukli, jer smo sve snage bacili na uspostavljanje linije i uređenje položaja u rejonu Visa. To nas nije brinulo, pošto su naše jedinice prilikom ranijih napada na Vis dvaput osvajale Javor, ali ga, s obzirom na poziciju Javora naspram Visa, nije bilo moguće održati. Sada je situacija bila obrnuta – mi smo držali Vis i bilo je samo pitanje vremena kada ćemo ovladati i Javorom.

Sve u svemu, boj "Zima-94" bio je naša druga velika pobjeda, za nas donekle možda i važnija od Vijenca, jer smo je mi kao komanda Operativne grupe 2 samostalno isplanirali, pripremili i na kraju ostvarili. Osim samog oslobađanja Visa, jednako bitna je bila njegova kasnija odbrana, u nekoliko narednih dana i sedmica, kada su borci 111. brigade uspješno odbili više neprijateljskih protivnapada. U oktobru iste godine, naše snage se odlučuju za dalje napredovanje. Odabrane jedinice 111. brigade, uz podršku jedne čete iz 212. oslobodilačke, 10. oktobra izvode napad pravcem Javor – Kik – Jankovića Brdo, oslobađajući oko 12 km² naše općine, sa zaseocima Kojići, Brđani i Todorovići (predratna mjesna zajednica Donji Skipovac).⁴²

POSJETA I PRIZNANJE VRHOVNOG KOMANDANTA

Zauzimanje Visa, jakog neprijateljskog uporišta i najvišeg vrha planine Trebave, imalo je širokog odjeka na slobodnoj teritoriji Republike Bosne i Hercegovine i ubrajalo se u značajnije pobjede Armije RBiH u 1994. godini. Došlo je to i do Vrhovne komande, tako da je 19. oktobra Vis posjetio i obišao predsjednik Predsjedništva RBiH Alija Izetbegović, u pratnji komandanta Štaba Vrhovne komande generala Rasima Delića, komandanta 2. korpusa generala Hazima Šadića, te predstavnika Vlade RBiH i Okruga Tuzla. Domaćini smo bili mi ispred OG-2 i općine Gračanica, kao i svi naši komandanti brigada.

Predsjednika Izetbegovića smo, inače, i ranije imali priliku dočekati, u novembru prethodne, 1993. godine, kada je prvi put posjetio Gračanicu. Sjećam se i tog susreta, kada smo se okupili ispred zgrade Općine, postrojili počasnu jedinicu, dočekali i pozdravili Predsjednika. Komandant Puškar mu veli da među vojnicima u stroju ima i ljudi drugih nacionalnosti, a Predsjednik reče: "Jako sam sretan što ih ima." Izvršivši smotru, prišao

42 Ova akcija je isplanirana i vođena pod kodnim imenom "Skok-94".

Na Visu, 19. oktobra 1994. godine: s predsjednikom Izetbegovićem, generalom Delićem, komandantima brigada i oficirima OG-2

nam je, izrazio želju da se pojedinačno upozna... Sjećam se, pozdravljao nas je onako neformalno sa "Selam alejkum i dobar dan", što mi je bilo simpatično. Pitao nas je kako smo, imamo li problema, kako sve podnosimo, hrabrio nas da istrajemo... Predsjednika sam tada prvi put vidio uživo i dojmio mi se svojom pojavom. Nije bio čovjek krupnije tjelesne konstitucije, ali se odmah moglo vidjeti da je to jedna snažna ličnost, jedna istinska veličina... Njegova tadašnja posjeta, u najtežem periodu rata, za nas je bila ohrabrenje da nastavimo dalje i branimo ovaj prostor i našu domovinu. Ali drugu posjetu, godinu dana kasnije, doživjeli smo kao čestitku za uspjehe.

Tog oktobarskog jutra, kada smo očekivali Predsjednikovu posjetu (bila je najavljena za oko 9 sati), započelo je snažno neprijateljsko granatiranje Visa, nagovještaj možda novog pješadijskog napada na linije naše odbrane... Saznajemo da ima ranjenih, stradalih, pogi-

nula su dva naša borca. Iz Tuzle su nam javili da je delegacija već krenula, a granatiranje nije prestajalo. U dogovoru s Osmanom Puškarom, odlučujemo da izađemo do Kamenoloma u Pašalićima, dočekamo Predsjednika i obavijestimo ga o situaciji, te predložimo da umjesto Visa posjeti drugo, sigurnije mjesto i obide tamošnje jedinice. Tako smo i uradili. Predsjednik je stigao negdje oko pola deset, uz njega ogromna pratnja – što vojnika, što političara i novinara. Nakon što smo se pozdravili, komandant Puškar mu je izložio situaciju, predlaživši da ne ide na Vis, a Predsjednik mu kaže: "Dragi moj komandante, ja sam došao da posjetim Vis i ja ću ga posjetiti, ako mi bude sudbina da gore poginem – eh, onda je to moja sudbina."

Mi smo se našli pomalo "u neobranom grožđu", ali uputili smo se prema Visu. Pošto je Predsjednik insistirao da se popne na sami vrh Visa, dakle na plato i obide položaje na tom dijelu, odlučili smo da se brojna delega-

cija zadrži na sigurnijem mjestu (na lokaciji današnjeg izletišta), a da na sam plato izađe mali broj ljudi – sam Predsjednik, general Delić, komandant Puškar, komandant 111. brigade Smail Mešić, dakle najuži taj dio. Veća grupa bi lahko mogla biti uočena od neprijatelja, a šta bi se onda moglo dogoditi, nismo smjeli ni pomisliti. Od mjesta polaska do platoa Visa i naših položaja bilo je jedno tri kilometra – i otišli su pješice. Zadržali su se negdje oko sat i po, mi dole čekamo, imali smo zaista veliku brigu, a onda se pojaviše, živi i zdravi... Predsjednik je bio vidno veseo, sretan – i mi svi skupa sretni što je sve prošlo kako treba.

Pripremajući se za posjetu, komandant, ja i dva-tri pomoćnika iz komande, logističari itd. – došli smo na ideju kako da dočekamo i počastimo Predsjednika, da bude skromno, ali pristojno. Iskoristili smo naše domaćice, koje su često spremale pite i druga jela, šaljući ih vojsci na položaje, te smo za Predsjednika i druge goste priredili jedan narodni ručak. Bilo je tu nekoliko naših tradicionalnih jela, ponajviše pita... Predsjednik je bio prijatno iznenađen, vidjelo se da nismo pogriješili. Naprotiv, sjećam se – obezbijedili smo i neki escajg, a on veli: ovo se najljepše jede rukama. Dakle, narodni ručak u prirodi, a Predsjednik je i tim gestom pokazao da je čovjek iz naroda, skroman i jednostavan. To mi je ostalo upečatljivo...

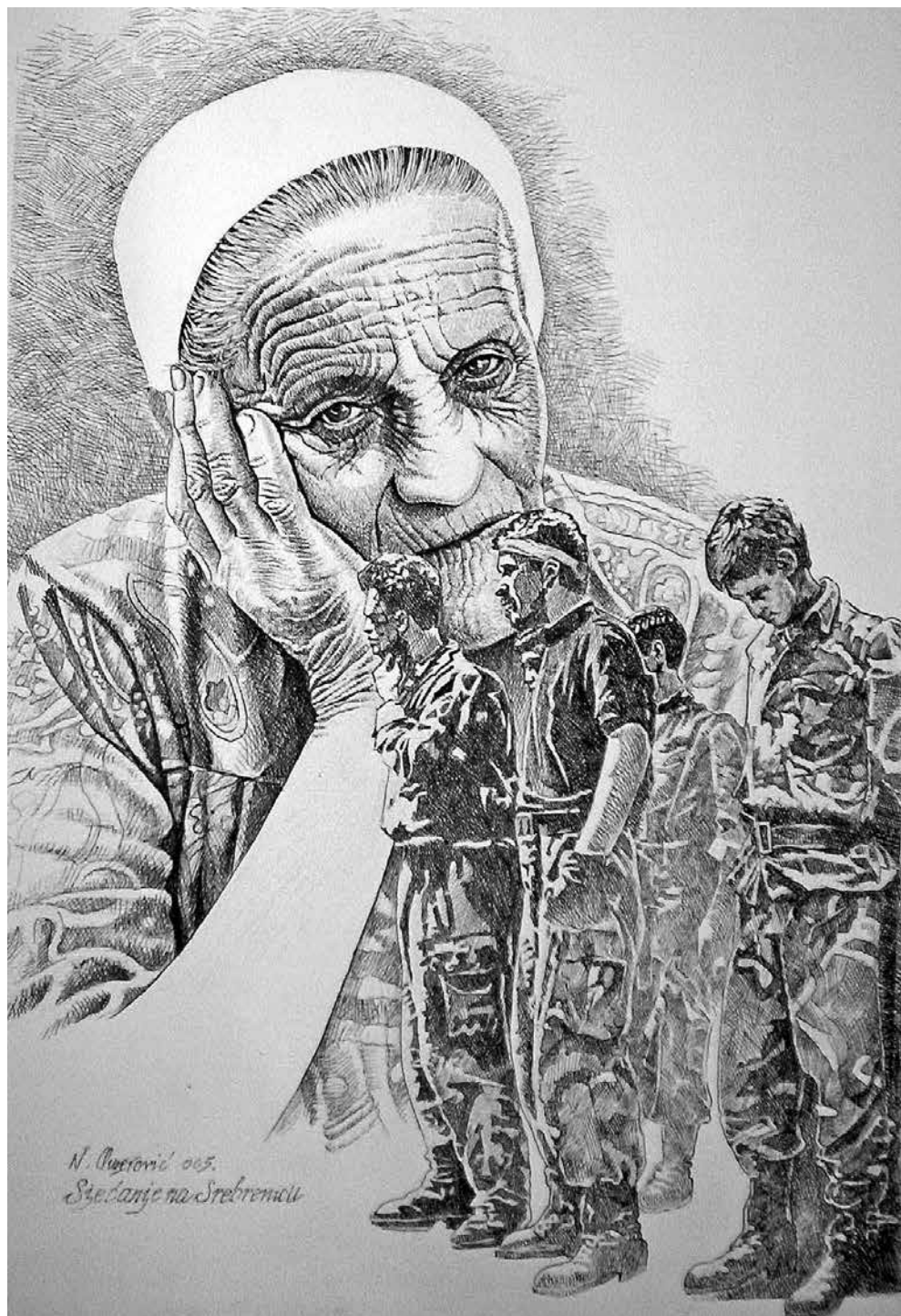
Predsjednika sam doživljavao kao čovjeka koji je nosio teret ogromne odgovornosti za državu i narod koji je vodio, u najtežim vremenima, svakodnevno suočen da donosi odluke od sudbonosnog značaja. Lično sam se, tog oktobarskog dana, uvjerio i u njegovu hrabrost, ali najviše od svega dojmila mi se, ipak, ta njegova skromnost i pristupačnost. Mislim da je to odlika istinski velikih ljudi. Prema rahmetli Aliji Izetbegoviću, našem predsjedniku i vrhovnom komandantu, imam veliko poštovanje, a naša dva ratna su-sreta pamtim kao drage uspomene.

NA KRAJU RATA

Septembra mjeseca 1995. godine, kao pomoćnik komandanta 22. divizije zatekao sam se na Plavetnom brdu, na južnim obroncima Ozrena. Naše snage su u nezadrživom jurišu probile neprijateljske linije, spojile se s Trećim korpusom, oslobodile prostor Vozuće i nastavile dalje napredovanje u dubinu Ozrena. Tu, na Plavetnom brdu, na dojučerašnjim artiljerijskim položajima neprijatelja, sa kojeg su granatirani Banovići, Živinice, Tuzla... zatekli smo gomile praznih čahura od artiljerijskih projektila. Čitava dva kamiona smo nakupili, sve to na samo jednom artiljerijskom položaju. Shvatio sam s kakvom smo se silom u protekle tri i po godine borili – mi, koji smo u rat ušli s "Feringovim" minobacačem.

Mjesec dana kasnije, na prilazima Kraljici i manastiru Ozren, zaustavljeno je dalje napredovanje naših jedinica. Na snagu je stupilo još jedno primirje, a iza toga sklopljen je i Dejtonski mirovni sporazum. Ratni put naših jedinica, koji je započeo u proljeće 1992. godine, na prilazima Gračanici i našim selima, koji je vodio preko Brčkog i Gradačca, Smoluće i Doboj Istoka, Sapne, Teočaka, Živinica, Vareša i Olova, sve do Igmana i Bosanske Krajine – okončan je te jeseni, 1995. godine, u oslobodilačkom pohodu i posljednjoj sjajnoj pobjedi koju smo ostvarili tokom rata. Okončan je i rat kojeg nismo željeli, koji nam je nametnut, ali kroz kojeg smo prošli i iz njega izašli – čista obraza.

Našu časnu borbu, u kojoj smo branili naše živote i slobodu, naše pravo na opstanak, naše kuće i naselja, našu općinu i domovinu, nismo ukaljali nedjelima zbog kojih bi se danas morali stidjeti. Naprotiv, možemo i trebamo biti ponosni na to vrijeme i sve u njemu ostvareno i postignuto. Ponosni što smo odbranili naše živote i slobodu, što smo opstali i preživjeli. Ponosni, ali i sretni što danas živimo u miru, u nadi da će mir vječno potrajati.

Sjećanje na Srebrenicu